TOEGANGSHEKKEN IN DE VECHTSTREEK

door

A.J.A.M. LISMAN

Opgedragen aan

de heer Peter Meijer, medewerker van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist.

Afb. 1. Het vroeger geheel vrijstaande 18e eeuwe inrijhek van het voormalige buiten Hoffwerk te Breukelen, nu te Haarlem (Lodewijk XV-stijl).

Afb. 2. Het onlangs herplaatste 18e-eeuwse inrijhek van de voormalige buitenplaats Groenhoven te Oud-Zuilen.

Toegangshekken in de Vechtstreek

Inleiding

Van verschillende buitenplaats gebieden, die vooral in de loop van de 17e eeuw met Amsterdams kapitaal in het westen van ons land waren ontstaan, verschenen gedurende de 18e eeuw een aantal plaatwerken met welluidende namen.

De erin opgenomen afbeeldingen getuigen van de vele vaak kostbare buitens of zomerhuizen met hun weelderige tuinen die meestal voorzien waren van waterwerken, beelden, grotten, prieëlen en hekken van hout en ijzer waarvan, over het algemeen genomen, weinig tot in onze tijd behouden bleef.

Enkele van de bedoelde boekwerken, die ieder op zich tussen de 60 en 100 gravures tellen en begeleidende dichtstukken bevatten, zijn: "Het Zegenpralent Kennemerlant" (1733), "Hollands Arcadia Of de vermaarde Rivier Den Amstel" (1730) – waarin opgenomen een aantal buitenplaatsen aan de Angstel, een zijtak van de rivier de Vecht –, "Het Verheerlijkt Watergraefs- of Diemer Meer" (1725) en als een der vroegste of misschien wel het vroegste plaatwerk "De Zegepraalende Vecht" van de bekende graveur Daniël Stoopendaal dat in 1719 verscheen en zo populair bleek dat er tot in 1790 herdrukken van uitkwamen.

De opvolger van dit boek is "Gezigten aan de rivier De Vecht" geweest waarvoor de Loenense tekenaar P.J. Lutgers 86 lithografieën vervaardigde, die voor het merendeel de buitenplaatsen in zijn tijd voorstellen.

In de beide Vechtboeken en "Hollands Arcadia" staan verschillende toegangshekken bij buitenplaatsen afgebeeld waarvan slechts een zeer klein aantal nog tot op heden ter plaatse zijn aan te treffen, daar de meeste ervan in de loop van de tijd om verschillende redenen werden afgebroken of door meer modernere zijn vervangen. Een aantal van zulke plaatsvervangers is op hun beurt later ook weer gesloopt of, in het gunstigste geval, naar elders verplaatst en zodoende behouden gebleven.

Dit laatste gebeurde ondermeer met het grote inrijhek van de voormalige buitenplaats Hoffwerk (uit ca 1760) -Afb.1.- bij Breukelen dat in 1894 geplaatst is bij Paviljoen Welgelegen aan de Haarlemmerhout te Haarlem, het kleine inloophek van Vegt en Styn (uit ca 1720) bij Maarssen dat nu aan de andere zijde van de Vecht bij het buiten VreedenHoev staat, doch wel in dezelfde gemeente bleef en de beide lage inrijhekken (uit ca 1760) van de vroegere buitenplaats Huntum bij Nieuwersluis. Deze twee hekken doen sinds 1961 weer dienst bij het toen gerestaureerde huis Drakestein in de Lage Vuursche.

Bij kasteel Sypesteyn te Nieuw Loosdrecht zijn door de stichter omstreeks 1900 een tiental oude ijzeren hekken van elders bijeen gebracht en een daarvan stond eens langs de Vecht tussen Nieuwersluis en Breukelen bij een boerderij, waar voorheen een buitenplaats was.

Het werd in 1910 voor *f* 235,– aangekocht, gedemonteerd en weer aan de Nieuw Loosdrechtsedijk tussen twee bijgebouwen van het kasteel opgericht. Het is een eenvoudig hoog inrijhek uit de eerste helft van de 18e eeuw met stevige zandstenen pijlers en de maten van het grondvlak komen min of meer overeen met die van de nu hekloze dam van het voormalig buiten Lixboa tussen Nieuwersluis en Breukelen.

Bijzonder is in dit bestek te noemen het in 1903 naar het slot Zuylen verplaatste 18e-eeuwse inrijhek van Groenhoven (Afb.2).

De buitenplaats Groenhoven, nu openbaar wandelpark, lag vanuit het slot ziende aan de overzijde van de Vecht, links naast de brug van Oud Zuilen.

Dit hek, dat 90 jaar bij de moestuin van het slot Zuylen heeft gestaan, verkeerde al jaren in een zeer slechte staat en is na herstel in opdracht van de te Loenen gevestigde Dr. R. van Luttervelt Restauratie Stichting in 1994 naar zijn oorspronkelijke plaats teruggebracht.

Omdat over het algemeen genomen en dan alleen nog maar bij hoge uitzondering er zeer summiere gegevens bekend gebleven zijn over het ontstaan van de verschillende oude toegangshekken zoals het jaar van vervaardiging, de naam van de opdrachtgever, de ontwerper of uitvoerder kan o.a. de juiste ouderdom van nog bestaande hekken vaak slechts bij benadering worden bepaald aan de hand van bijvoorbeeld gedateerde afbeeldingen, stijlkenmerken, vastgelegde eigendomswisselingen of door vergelijken met gelijksoortige exemplaren waarvan e.e.a. wel vaststaat.

Dit vergelijken blijkt in de praktijk echter niet veel op te leveren omdat in de Vechtstreek, over het algemeen genomen, de hekken uit een zelfde periode per locatie zo totaal verschillend van elkaar zijn.

Merken die aangetroffen worden in het verwerkte ijzer geven soms wel duidelijk iets prijs over de oorsprong van het werk. Het is nog niet zo algemeen bekend dat er vooral op smeedijzeren hekken diverse merktekens kunnen voorkomen. Deze zijn in volgorde van zeldzaamheid in drie soorten te onderscheiden: de naam of initialen van de smid, telmerken en stempels.

Van geen van de oude hekwerken in de Vechtstreek weten we of de naam van de smid er op is aangebracht. Alleen op het ijzer van het grote 18e-eeuwse inrij-

hek van de buitenplaats VreedenHoff te Nieuwersluis (Afb.3) zijn tot nu toe initialen gevonden die vanwege hun eenvoud vermoedelijk niet door de hoofdsmid maar door zijn medewerkers zijn aangebracht. Zo zijn op een van de zes schoren de letters S en in combinatie LA, DK en RR te zien. Anders is dat bij het hek voor het Westfries Museum te Hoorn waarop duidelijk "J. Ulje fecit 1729" is te lezen, of bij het balconhek van het huis Heemstede te Houten waarin Beerendt Hofsmidt Utrecht 1682 gegrift staat en op het slot van het hek bij de grafkapel van de familie J. van de Dussen in de grote kerk van Gouda "schreef" de maker: "G.v.Dijk 't Amst .m Fecit 1759", maar ook landelijk gezien blijkt dit zeldzaam te zijn.

Reeds geruime tijd wordt er kennis van gedragen dat er vooral op grote of ingewikkelde oude houtconstructies en natuursteenwerk tel- of stelmerken voorkomen. Een houten dakconstructie bijvoorbeeld werd vroeger veelal elders in een werkplaats vervaardigd, in onderdelen naar het werk getransporteerd en daar volgens het telmerk systeem in elkaar gezet.

Minder bekend is dat ook vaak op smeedijzeren hekken dergelijke telmerken voorkomen en dit duidt op een zelfde productiewijze als bij o.a. houtconstructies van enige omvang. Bij het grote inrijhek van VreedenHoff is jaren geleden, na het verwijderen van verf en vuil, gebleken dat er in het ijzer van diverse onderdelen telmerken voorkomen. Zelfs is hier sprake van drie verschillende systemen n.l. in de vorm van Romeinse cijfers, met gebruikmaking van de letters A t/m M en door toepassing van puntjes, streepjes of halve maantjes.

De andere merktekens betreffen stempels. Omdat in Nederland geen grote hoeveelheden ijzererts gevonden worden was men voor de ijzerbehoefte vrijwel geheel aangewezen op import. Zweden was een van de landen van waaruit ijzer door ons betrokken werd. Daar was zoveel ijzererts te vinden dat er naast eigen gebruik voldoende overbleef voor een grote export. Ook was er waterkracht voor aandrijving van de blaasgalgen in smederijen en leverden de bossen voldoende hout als brandstof .

Bij een ongelimiteerde productie van ijzer zou Zweden snel ontbost raken. Dus stelde de Zweedse overheid een aantal eisen zoals: De ijzerproducent moest een bepaalde minimale oppervlakte bos bezitten, bij toename van dit oppervlak mocht hij meer ijzer produceren en om controle op de geproduceerde hoeveelheid en kwaliteitscontrole per ijzerproducent mogelijk te maken moest deze op iedere geproduceerde staaf ijzer een eigen merkteken slaan. Al deze merken werden opgetekend door de Zweedse overheid in een aantal stempelboeken die dateren van 1694 tot 1897. In dit laatste merkenboek staan alle 2232 merken die toen nog in roulatie waren. De stempels zijn meestel rond met een diameter van ca 3 tot 4 cm. Hierop kunnen de initialen van de ijzerproducent voorkomen of symbolen. Lang niet alle merken die voorkomen op het ijzer van de hekken

zijn terug te vinden in de Zweedse merkboeken. Dit komt omdat ook andere ijzer exporterende landen dergelijke merken kennen.

De merken komen meestal voor op staven vierkant ijzer met een doorsnede van 5 tot 7 cm. Zo werd het materiaal geproduceerd en geëxporteerd. Bij de bewerking verdwenen vanzelfsprekend veel van deze merken maar even zo vele bleven onbeschadigd omdat o.a. bij hekken veel vierkant en dus weinig bewerkt ijzer werd toegepast.

Dat het aantal ijzeren staven welke door Zweden jaarlijks werden uitgevoerd zeer aanzienlijk moet zijn geweest valt op te maken uit het journaal dat een Amsterdammer van zijn reis door Zweden in 1815 maakte. Hij tekende daarin aan dat dit alleen al vanuit de haven van Stockholm gemiddeld 100.000 stuks was.

Ook doet hij uitgebreid verslag van zijn bezoeken aan diverse ijzerfabrieken en maakt melding van de merktekens die zij voerden. Langs de Vecht worden op verschillende hekken zulke merken aangetroffen en het is opvallend dat daarbij verschillende malen , juist op smeedwerk uit de 18e eeuw, het 3 cm ronde stempel met de initialen AR voorkomt zoals bij Goudestein (Maarssen), Nijenrode (Breukelen), Vegtvliet (Breukelen), VreedenHoff (Nieuwersluis) en Zwaanwijck (Nigtevecht).

Van dit laatste hek dateren de hekvleugels uit de 18e eeuw maar zijn de pijlers omstreeks 1895 opgemetseld.

Nu in de Vechtstreek, vergeleken met soortgelijke vroegere buitenplaatsgebieden elders in ons land, een aardige verscheidenheid van toegangshekken uit zowel de 17e, 18e, 19e en het begin van de 20e eeuw bewaard gebleven is, waaronder zelfs verschillende geteld mogen worden die behoren tot het beste dat ooit in ons land op dit gebied tot stand gebracht is, wordt hier wat extra aandacht aan dit onderwerp besteed.

Het materiaal hout en ijzer

Doorgaans zullen de vroegere houten hekken van inlandse houtsoorten als eiken, grenen of een combinatie van beide soorten vervaardigd zijn zoals dat als vanouds te doen gebruikelijk was bij buitenwerk. Goed in de verf gehouden en aan de bovenzijde op voor vocht kwetsbare plaatsen afgedekt met bladlood, konden deze houten toegangen vele jaren mee.

Meer is te vertellen van het materiaal ijzer. De eerste sporen van ijzerbereiding gaan terug tot het begin van onze jaartelling. Tot het einde van de Middeleeuwen was in West-Europa slechts sprake van de vervaardiging en bewerking van smeedijzer. Vanaf die tijd worden er eveneens voorwerpen uit ijzer gegoten.

Van oorsprong kwam smeedijzer tot stand via eenvoudige schacht- of veldovens waarin ijzererts tezamen met houtskool onder relatief lage temperaturen

De Smit.

Het zijn hier de hand en het verstand die van onedel edel maken.
A.L.

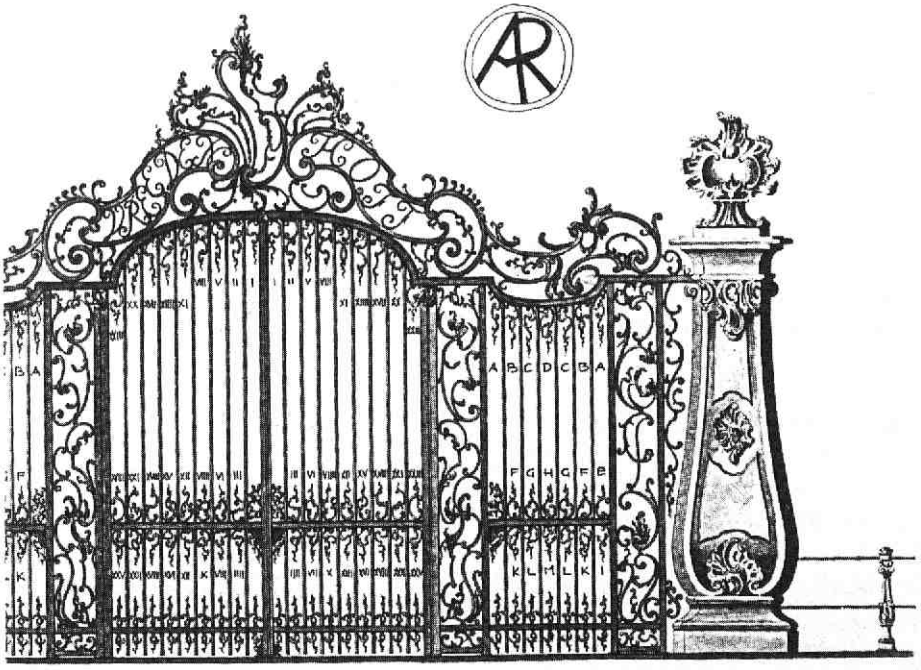

Afb. 3. Gedeelte van het grote 18e-eeuwse inrijhek van de buitenplaats VreedenHoff te Nieuwersluis met aangegeven de daarop voorkomende tel- of stelmerken en het A.R. stempel van de hoogoven Ramshytten in de Ramsbergstreek prov. Närke te Zweden (Lodewijk XV-stijl).

versmolten werd tot het z.g. loupe of wolf, een deegachtige massa. Deze massa werd onder voordurend hameren ontdaan van verontreinigingen, de slak. Het eindproduct noemde men smeedijzer.

Rond 1400 kon door verbetering van de oventjes (door efficiëntere toevoer van lucht) een hogere temperatuur bereikt worden waardoor het ijzer ging smelten (boven 1250°C) onder opname van veel koolstof.

Dit dun-vloeibare eindproduct kreeg de naam gietijzer. Het vloeibare metaal kon in een vorm van zand of leem gegoten worden en zo verschenen de eerste gietijzeren voorwerpen als kanonnen, kogels, haardplaten, vijzels enz.

Door het vormgieten was het o.a. mogelijk op een eenvoudige en veel minder arbeidsintensieve wijze dan bij smeedijzer het geval is, series van een zelfde product te vervaardigen.

Gietijzer is niet smeedbaar; bij verhitting smelt het product plotseling zonder vooraf nauwelijks week te worden zoals juist bij smeedijzer het geval is.

In ons land is pas in de 17e eeuw sprake van de eerste ijzergieterijen. Het westen van ons land vormde met zijn handel en nijverheid een voornaam afzetgebied.

Om die reden vestigden zich daar vanaf die tijd gieterijen die hun grondstoffen van overzee aanvoerden. Zij produceerden gietijzeren voorwerpen voor zowel nijverheid als het huishouden, evenals gietijzeren geschut. Hoewel brons voor het laatste geschikter was. Tegen het einde van de 17e eeuw maar vooral na 1750 werden er in het oosten van ons land ook hoogovens met bijbehorende gieterijen opgericht. Zo legde Hendrik Lindeman in 1749 de basis voor de onderneming van de familie Nering Bögel te Deventer welke tot in 1932 in bedrijf is geweest. Het voorkomen van ijzererts in de vorm van oerbanken in het oosten van ons land en de aanwezigheid daar van waterlopen voor het in beweging brengen van de blaasinrichting waren hier gunstige vestigingsfactoren zoals op de Veluwe, in de Achterhoek en in Overijssel.

Gietijzer is bros van aard maar kan goed trillingen en drukkrachten opnemen. Het heeft een redelijke trekvastheid maar kent in constructief opzicht beperkingen daar het in tegenstelling tot smeedijzer zeer weinig rek verdragen kan. Smeedijzer is op het oog van gietijzer te onderscheiden door de manier waarop het materiaal roest. Onbeschermd gietijzer wordt vooral in de buitenlucht spoedig met een egale roestbruine laag bedekt terwijl smeedijzer bij het oxyderen veelal na verloop van tijd gaat zwellen en duidelijk zijn gelaagde structuur vertoont. Gietijzer is breukgevoelig in tegenstelling tot smeedijzer dat taai is en het breekt af onder belasting. Om smeedijzer van gietijzer te onderscheiden blijft oplettendheid echter geboden vooral wanneer men smeedijzer in gietijzer nabootst zoals dat tegen het einde van de 19e eeuw uit kostenoverweging nogal eens gebeurde bij hekwerken. In zo'n geval ontbreken dan in het "smeed-

werk" de hamerslag op het oppervlak van het materiaal (gietijzeren producten hebben over het algemeen genomen een strakke huid), de klinknagels en de vastgeslagen pen-en-gat- en zwaluwstaartverbindingen.

Opmerkelijk is het dat er in oude smeedijzeren hekken nogal eens vrijwel haaks afgebroken spijlen worden aangetroffen. Dit wijst erop dat bij die hekken gietijzeren spijlen zijn toegepast.

Juist daarom ook zullen deze spijlen, wat vaak heel goed te zien is op de plaats waar ze door de leggers gevoerd zijn, rondom in het lood staan. Dit materiaal is relatief zacht en daardoor in staat die spanningen op te vangen die het gietijzer niet verdragen kan.

Toch is het niet zo dat uit het gebruik van lood automatisch de conclusie getrokken mag worden dat er dan sprake is van gietijzeren spijlen. Omdat door aandrijven van dit lood het mogelijk is op een eenvoudige wijze de spijlen zuiver te richten, en daarbij een goede gesloten verbinding wordt verkregen, paste men eveneens vaak lood rond smeedijzeren spijlen toe.

Daarnaast moet nog vermeld worden dat bij ijzeren hekwerken uit de verschillende tijdperken op de eventueel bijbehorende dam of brug vaak gietijzeren balusters in combinatie met smeedijzeren leuningen voorkomen. Die leuningen eindigen meestal in een bol of rozet maar soms zijn ze kunstig uitgesmeed tot de kop van een vogel (Vegtvliet te Breukelen), een slangekop (Ouderhoek te Nieuwersluis) of het hoofd van een mens en een hoorn des overvloeds (VreedenHoff te Nieuwersluis) (Afb.4)

De toegepaste kleuren

Voorzover bekend was het kleurgebruik bij het beschilderen van houten hekken doorgaans beperkt en traditioneel en werd er vooral gebruik gemaakt van variaties in groen, oker, grijs en wit. Bij ijzeren hekken uit zowel de 17e als 18e eeuw werd veelal helder blauw met goud gekozen en het is heel wel mogelijk dat ook de stenen pijlers in die tijd in de verf werden gezet. Baksteen in de toegepaste baksteenkleur en natuursteen in de eigen natuursteen kleur terwijl stenen ornamenten aan de pijlers zoals bloemslingers en familiewapens van de hen passende kleuren werden voorzien.

Het ijzerwerk kreeg bij een schilderbeurt in de 19e eeuw een donkergroene of zwarte kleur en dit is tot op heden veelal zo gebleven. Het kan heel goed zijn dat die traditie stamt uit het laatst van de 18e eeuw toen er Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap werd geroepen en men van wapens op de pijlers en koninklijk blauw op het ijzerwerk niets meer hebben moest.

Het zou tot ver in de 20e eeuw duren eer men, heel schuchter, hier en daar het blauw met goud weer ging gebruiken op 17e en 18e-eeuws ijzer.

Afb. 4. Een van de 18e-eeuwse gietijzeren balusters bij het grote inrijhek van de buitenplaats VreedenHoff te Nieuwersluis (Lodewijk XV-stijl).

De belangrijkste historische stijlperioden

Verschillende hekwerken uit de 17e en 18e eeuw in de Vechtstreek dragen kenmerken van stijlen welke naar de drie opeenvolgende Franse koningen zijn genoemd omdat de desbetreffende stijlen tot hoogste bloei kwamen tijdens hun regeringsperioden.

Voor Frankrijk betreft het de volgende jaren.
Lodewijk XIV-stijl van 1643-1715
Lodewijk XV-stijl van 1715-1774
Lodewijk XVI-stijl van 1774-1792

Bij het hanteren van deze perioden mag voor ons land niet uit het oog verloren worden dat de bedoelde stijl hier doorgaans later nagevolgd werd en vaak nog volop bloeide toen die in Frankrijk reeds voorbij was.

De typen

Vooral bij buitenplaatsen in de Vechtstreek zijn de volgende hekwerktypen te onderscheiden:

a. Hoge of lage hekken met twee hekvleugels die vanwege hun breedte voldoende ruimte bieden om er als vanouds met een rijtuig doorheen te rijden, het z.g. inrijhek.
b. Hoge of lage kleinere hekken met een of twee hekvleugels die vanwege hun beperkte breedte alleen voor voetgangers bedoeld zijn, het z.g. inloophek.
c. Hoge of lage toegangshekken waarin een inrijhek gecombineerd is met een inloophek van een vleugel breed.
d. Vaak brede lage vaste hekwerken aan de oever van de rivier of vaart, veelal in het midden voorzien van twee kleine hekvleugels via welke men vanaf het water toetreden kan, het z.g. waterhek.
e. Hoge of lage lange vaste hekwerken die de buitenplaats meestal gedeeltelijk omsluiten en waarin twee of meerdere hekvleugels zijn opgenomen t.b.v. rijtuigen en voetgangers, het z.g. tuinhek.

Wat betreft de genoemde inrij- of inloophekken valt nog op te merken dat beide meestal een brug of dam afsluiten welke over een sloot of vaart gelegd is.

Hekken in de 17e eeuw

Zoals door prof. dr ir R. Meischke uitgebreid beschreven is in de inleiding van het boek "Plaatsen aan de Vecht en de Angstel" (3e uitgave 1993) kwam de ontwikkeling van de buitenplaatsen in onze streek vanaf het 1e kwart van de 17e eeuw tot stand. De oudste tot ons gekomen afbeeldingen van de vroegste buitens langs de Vecht en Angstel laten eenvoudige maar degelijk gebouwde huizen zien in streng aangelegde tuinen welke veelal door sloten waren omgeven en die via een gemetselde of houten brug met poortgebouw of sober inrijhek te betre-

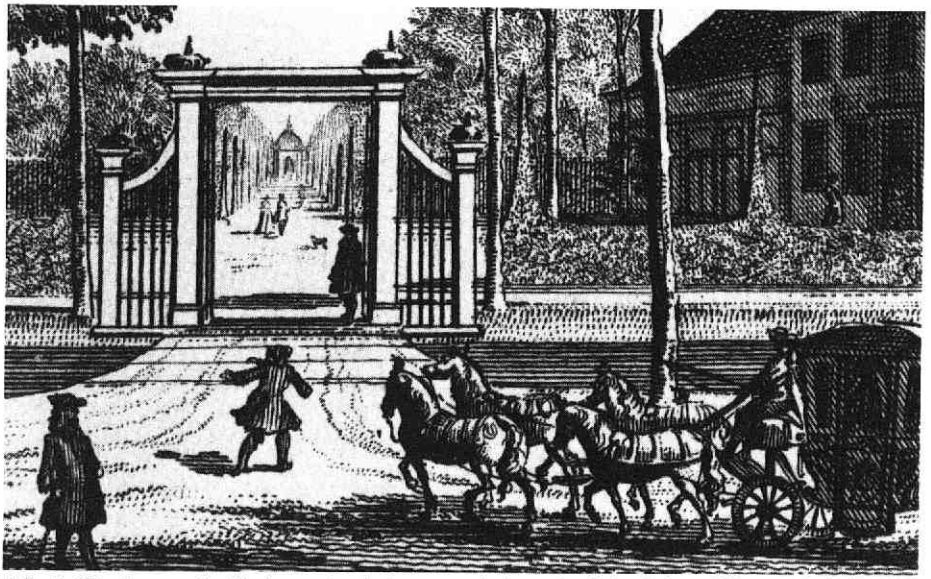

Afb. 5. Het houten inrijhek van het buiten van de heer Andries Pels te Nieuwersluis in 1719.

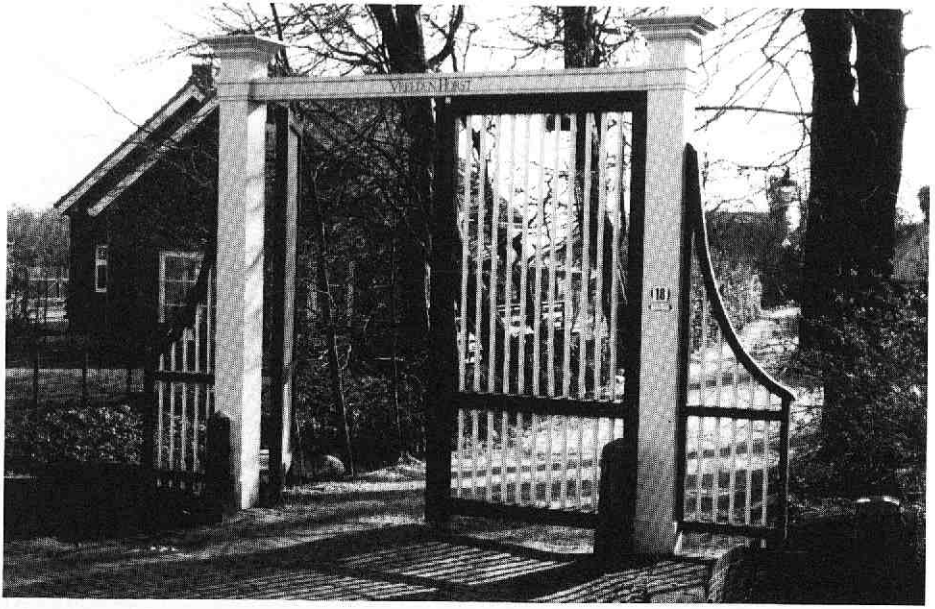

Afb. 6. Het houten inrijhek bij VreedenHorst te Vreeland.

den zijn. De eenvoudigste hekwerken moeten in die tijd vrijwel geheel uit hout opgetrokken zijn en juist vanwege de kwetsbaarheid van dit materiaal is er geen vroeg voorbeeld in de Vechtstreek behouden gebleven. Deze eenvoudige doch harmonieus gevormde houten hekken bezaten meestal vier opstaande palen, twee hoge aan weerszijden van een stel hekvleugels en twee lage op enige afstand daarvan waartussen spijlen stonden.

Boven de hekvleugels was o.a. vanwege de stabiliteit meestal een geprofileerde balk aangebracht en op de palen werden sierornamenten geplaatst.

Het plaatwerk "De Zegepraalende Vecht "(1719) laat bij de buitenplaats Otterspoor te Maarssen (plaat 22) en die van de heer Andries Pels te Nieuwersluis – het latere VreedenHoff – (plaat 53) zo'n hek zien (Afb.5) en ook langs de Angstel stonden ze bij een aantal buitens zoals gravures van "Hollands Arcadia Of de vermaarde Rivier Den Amstel" (1730) ons tonen.

In een begeleidend dichtstuk staat over deze toegangen:

> "Wie kan zyn aandagt van dit landvermaak onttrekken?
> Temeer als't oog aanschouwd de wederzydsse Hekken,
> Die d'ingang weig'ren, 't zy de Hof heer die ontsluit,
> En aan 't nieuwsgierig oog geeft 't tuingezigt ten buit,
> Hoe prachtig pronken zy, versierd met vier pylaren,
> En lugtig latwerk, om deez' lustplaats te bewaren.
> Voor ramp of tegenspoed".

De ontwerper van het huidige inrijhek bij het buiten Herteveld te Maarssen heeft zich omstreeks 1790 duidelijk laten inspireren door de mooie vormgeving van die vroege hekken en hij vertaalde het hout van de palen in hardsteen, waarop loden vazen een plaats kregen, en het hout van de leggers en spijlen in ijzer.

Een laat 19e-eeuwse "vertaling" van zo'n vroeg houten hek, maar dan met twee palen minder en voorzien van overhoeks geplaatste vierkanten spijlen in plaats van ronde, sluit langs de Angstel de Openbare begraafplaats van Baambrugge af.

Om een betere indruk te verkrijgen van hoe zo'n 17e-eeuws houten inrijhek er zal hebben uitgezien is een tochtje naar Vreeden Horst bij Vreeland zeer aan te raden.

Het hier enige jaren geleden geplaatste hek met eveneens twee palen is een getrouwe navolger (Afb.6).

Uit verschillende plaatwerken weten we dat sommige buitenplaats-eigenaren hoge houten schuttingen langs hun domein hadden laten plaatsen waarin tussen zware palen gesloten houten deuren konden draaien. In een enkel geval wa-

Afb. 7. Het 18e-eeuwse hek bij het huis Silverstein te Maarssen (Lodewijk XIV-stijl)

Afb. 8. Het 17e-eeuwse inrijhek van Huys Ten Bosch te Maarssen.

ren deze deuren op de plaats van het bovenpaneel met houten spijlen uitgerust. Dit had als doel om van binnenuit te kunnen waarnemen wie er buiten aan de poort stond. Hierdoor was het aan voorbijgangers vrijwel niet gegund een blik op de vaak prachtige tuin te slaan en sloot men die tuin zelf van de buitenwereld af.

In "De Zegepraalende Vecht" komen zulke houten schuttingen met deuren langs de openbare weg of aan de rivierzijde niet voor doch soms wel lange hoge heggen maar dan altijd met toegangshekken daarin, die de huizen en tuinen van buitenaf goed zichtbaar lieten.

Constantijn Huygens had zo'n vriendelijke toegang tot zijn buiten Hofwijck bij Voorburg en hij vertelt daarover met gepaste trots in een dichtstuk uit 1653:

> "Noch staen wij voor mijn Poort ('t is onbedacht gesproken,
> Mijn Poorten most'er staen, of't waer mijn woord gebroken)
> Noch staen wij niet daer voor, ons 'oogen zijnder in;
> 't zijn Heckens, Vreemdeling, en dat heeft oock sijn sin:
> 't En is niet door een deur, 't is door twee open deuren :
> Den ruymen ingangh thoont wat binnen sal gebeuren.
> 't Is open – deuren werck".

Wat degelijkere hekwerken waren in de 17e eeuw uitgerust met zware aan de tuinzijde geschoorde houten palen waartussen smeedijzeren hekvleugels draaiden die samengesteld waren uit drie horizontale leggers en een serie spijlen. De onderste legger alsmede de volgende, die meestal op slot- of grendelhoogte lag, waren horizontaal geplaatst en de bovenste volgde soms een of meer sierlijk gebogen lijnen.

Door deze leggers staken op regelmatige afstanden en in vertikale richting lange aan de bovenzijde gepunte staven die vaak naar binnen toe in een gebogen lijn korter werden. Korte, wat smallere, evenzo gepunte staven plaatste men nogal eens extra in de onderste legger. Hierdoor werd de ruimte daar tussen de lange staven tot op zekere hoogte gehalveerd en was het mogelijk o.a. ook honden en klein wild de doorgang te beletten.

Ook zulke 17e-eeuwse toegangshekken mochten niet bewaard blijven in de Vechtstreek maar bij het aanschouwen van het hek uit het 1e kwart van de 18e eeuw naast het kleine huis Silverstein aan het Zandpad te Maarssen (Afb.7), dat deel uitmaakt van de buitenplaats Goudestein, en de beide midden 18e-eeuwse inrijhekken van het buiten Over Holland te Nieuwersluis krijgt men enigszins nog een idee van hoe zulke hekken er in de 17e eeuw hebben uitgezien.

Deze latere voorbeelden zijn levendiger en hebben in plaats van een horizontale balk fraai gebogen ijzerwerk dat de palen boven de hekvleugels met elkaar verbindt. In dat ijzerwerk bij het hek te Nieuwersluis staat in smeedijzer de naam van de er achter gelegen buitenplaats in kapitalen te lezen.

Afb. 9. Het 17e-eeuwse inrijhek van Huys Ten Bosch te Maarssen.

De duurzaamste smeedijzeren hekwerken in de 17e eeuw draaiden tussen forse pijlers van baksteen, van vaak 1 m in doorsnede, die in de lengte richting voorzien werden van inspringende hoeken om ze slanker te doen lijken en door hun sobere uitvoering maakten zij een statige indruk.

Het metselwerk was vaak aan de voet tot op een bepaalde hoogte breder uitgevoerd of op een zwaarder blok van zandsteen geplaatst met aan de bovenkant een geprofileerde rand rondom. Van de nog bestaande exemplaren weten we dat ze afgedekt zijn met een geprofileerd zandstenen dekstuk dat samengesteld is uit een dikke onderplaat waarin aan de voorzijde nogal eens de naam van de er achter gelegen buitenplaats is gehouwen en een dunne overkragende bovenplaat met ribbels. Deze afdekkingen zijn over het algemeen bekroond door een bolvormig ornament of siervaas en het kwam nogal eens voor dat men ook aan de voorzijde in het metselwerk uit natuurstenen gehouwen versieringen zoals cartouches, hangende festoenen of wapens van de eigenaren opnam.

Over de smeedijzeren hekvleugels, die vrijwel gelijk van vorm en uitvoering bleven als die welke tussen de houten palen stonden, dient nog opgemerkt te worden dat ze van boven middels een scharnierpunt aan de palen of pijlers waren verbonden en recht daar onder, aan de voet, als een gewricht op een kogel draaiden. Om te voorkomen dat het hek bij onvoorzichtig in- of uitrijden van dit draaipunt gestoten werd waren ter bescherming z.g. schampijzers aangebracht. Aan de andere zijde steunden de hekvleugels op een wieltje dat bij het openen of sluiten over een metalen baan rollen kon. Deze wijze van draaien en rollen is vooral toegepast bij de wat zwaardere hekwerken en voldeed zo goed dat zulke hekken tot op heden op die wijze gangbaar worden gehouden.

Van deze vroege hekken met gemetselde pijlers zijn nog enkele oude voorbeelden behouden gebleven zoals te zien is bij Huys Ten Bosch (ca. 1670) (Afb.9), Raadhoven (ca 1680) en Bolenstein (ca. 1700) te Maarssen alsmede die van Ouderhoek (ca. 1690) – vermoedelijk afkomstig van de vroeger aan de overzijde van de weg gelegen buitenplaats en hier in 1914 bij de gelijknamige boerderij geplaatst – en het voormalige buiten Wallesteyn (ca. 1680), beide in de gemeente Loenen.

Van het hek van Wallesteyn restten sinds mensenheugenis slechts de beide pijlers met ingezwenkte zijstukken en gehengen waaraan eens de hekvleugels draaiden. Tijdens de restauratie van de pijlers in 1990 zijn de beide witgeschilderde wapenschilden aan de voorzijde weer ingevuld en twee door een smid uit Vreeland vervaardigde hekvleugels geplaatst. Voor het ontwerp stond het ingetogen hek van Huys Ten Bosch te Maarssen model.

Bij Raadhoven valt als bijzonderheid op te merken dat het aansluitende vaste werk, links en rechts van de pijlers, bestaat uit een grote serie lange ronde staven die ieder op zich aan de voet met lood in hardstenen banden zijn vastgezet en

Afb. 10. Het inrijhek van kasteel Bolenstein te Maarssen.

alleen van boven door horizontale leggers gaan (Afb.8). Het geheel is het oudste tuinhek van de streek.

Heel opmerkelijk bij Bolenstein zijn de ronde gemetselde pijlers – of beter zuilen – met daarop schilddragende leeuwen (Afb.10).

Hekken in de 18e eeuw

Na het vertrek van de Fransen in 1674, die twee jaar eerder ons land binnenvielen waarbij veel in de Vechtstreek was verwoest, breekt de grote bloeiperiode van de buitens in de Vechtstreek aan. De basis werd toen gelegd voor het hoogwaardigere smidswerk uit de 18e eeuw, dat de kenmerken zou dragen van de drie Lodewijkstijlen. In de tweede helft van die eeuw bereikte het vakmanschap hier zo'n hoogte dat het niet overdreven is te stellen dat dit de gouden eeuw van de smeedkunst was. De hoofdvorm van het inrijhek van vooral na 1650, een stel ijzeren hekvleugels dat tussen twee forse rechte bakstenen pijlers kon draaien, bleef vaak in de 18e eeuw in gebruik. De schachten werden nu echter veelal uit vier platen natuursteen opgebouwd, welke op een breder massief blok met geprofileerde rand stonden rond een bakstenen of holle kern en waarop, zoals eerder ook gebruikelijk, een dikke geprofileerde plaat kwam. Deze plaat diende nu niet alleen ter afdekking maar ook om het geheel van boven bijeen te houden. Hij droeg, als voorheen, bijvoorbeeld een bolvormig ornament of siervaas en dit alles bestond uit zand- of hardsteen. Een enkele keer kwam het voor dat op de dekplaten wit marmeren of zandstenen borstbeelden waren geplaatst, wat een bijzonder aanzien gaf. Bij toepassing van natuursteen liet men ook nu de pijlers in de lengte voorzien van inspringende hoeken om hen een eleganter aanzicht te geven. Soms bracht men er rondom en op regelmatige afstanden brede groeven in aan, waarmee de suggestie gewekt werd dat de schachten uit op elkaar gestapelde blokken waren samengesteld, zoals dat in Italië wel te doen gebruikelijk was. Van 18e-eeuwse hekwerken met natuurstenen pijlers zijn nog steeds verschillende voorbeelden in de streek aan te wijzen, van eenvoudige tot rijkbewerkte exemplaren. Bij de meest bewerkte pijlers van hardsteen, vooral in de Lodewijk XV-periode, is het rechte model verlaten. Deze kregen een flesof peervormig model op een vierkant grondvlak dat in samenspel met het speelse ijzerwerk van het hek voor een uitermate bevallig gezicht zorgde.

Naast de hogere hekwerken met pijlers, die samengesteld waren uit natuurstenen platen, kwamen er ook van massieve natuursteen, vooral van hardsteen, voor. Zulke pijlers zijn echter altijd minder zwaar in omvang of van een laag model, hetgeen te maken zal hebben met het grotere gewicht van de natuursteen.

Enkele van de nog bestaande hekken uit de 18e eeuw met natuurstenen pijlers van het rechte model zijn die van de voormalige buitenhuizen Roosendael

(1705) langs de Vecht in de gemeente Utrecht en Otterspoor (ca. 1730) bij Maarssen, het inrijhek bij kasteel Nijenrode (ca 1750) te Breukelen en het lagere inrijhek van het buiten Vegtvliet (ca. 1750) in dezelfde plaats.

Hekken met pijlers in een fles- of peervorm zijn het hoge van VreedenHoff (ca. 1760) te Nieuwersluis, het lage van Nieuwerhoek (ca 1760) te Loenen, dat nu bij het buurhuis Nieuw-Cronenburgh behoort, en te Maarssen het hek van Leeuwenburg (ca. 1760), dat nadat het door een ander vervangen was, naar achteren in de tuin geplaatst is, alsmede het hek van de voormalige overplaats van Vecht en Dijk (ca 1760).

Deze vier hekken zijn in de Lodewijk XV-stijl uitgevoerd, waarbij aangetekend moet worden dat de oorspronkelijke hekvleugels van Leeuwenburg ontbreken en die bij Vecht en Dijk omstreeks 1860 door gietijzeren zijn vervangen, maar wel zijn hier nog delen van de oorspronkelijke smeedijzeren zijstukken aanwezig. Deze zijstukken wijzen erop dat het hek vroeger op een brug of dam stond.

Stonden de pijlers in de 17e eeuw direct naast de hekvleugels – wat een statig beeld gaf – in de loop van de 18e eeuw zag men het nogal eens graag wat breder en plaatste men hen verder uiteen. De daarbij ontstane ruimte tussen de draaiende delen en de pijlers werd opgevuld met smallere vaste hekpanelen die aan de voet verankerd werden in steen. Van achteren kregen zij schoren om het mogelijk te maken aan die panelen de hekvleugels te laten draaien. Veelal werd een groot deel van die ijzeren zijpanelen scharnierend uitgevoerd als een extra hekvleugel ten behoeve van de voetganger. Gezien de nog bestaande voorbeelden bij Vegtvliet te Breukelen en VreedenHoff te Nieuwersluis deed men dat op een zo geraffineerde wijze dat het in gesloten toestand vrijwel niet te zien is of zo'n kleine toegang wel bestaat. Het hoge brede inrijhek van Goudestein (ca. 1760) aan de Diependaalsedijk te Maarssen is echter zonder extra hekvleugel uitgevoerd. Toen die geschoorde ijzeren hekpanelen eenmaal de eigenlijke functie van de pijlers konden overnemen was het geheel weglaten van de pijlers de volgende stap in de ontwikkeling van het toegangshek en zo ontstond het hek dat geheel uit ijzerwerk was samengesteld.

Een vroeg en eveneens uitzonderlijk hek van deze soort staat op een gemetselde dam over de sloot langs het Jaagpad bij Maarssen. Het uitzonderlijke is hier dat de beide smeedijzeren hekdeuren tussen twee smeedijzeren "pijlers" geplaatst zijn. Er is in ons land geen ander hek uit de 18e eeuw aan te wijzen waarbij dit net zo is. Iedere pijler wordt begrensd door vier lange rechtop staande ijzeren staven en is op een uitbundige wijze van ornamenten voorzien, zoals van zeer kunstig opengewerkte vazen die zich op een plateau in hun "binnenste" bevinden. Om te voorkomen dat ongewenst bezoek zich om de pijlers heen toegang tot het terrein verschaft zijn aan de buitenzijden sierlijke voluutvormige zijstukken aangebracht bezet met scherpe punten.

Afb. 11. Het 18e-eeuwse Vechthek van Doornburgh te Maarssen (Lodewijk XIV-stijl).

Afb. 12. Detail Vechthek Doornburgh te Maarssen (Lodewijk XIV-stijl).

Bovenop de pijlers staan ronde ijzeren burchten van waaruit doorntakken omhoog steken die de naam van de buitenplaats waartoe het hek behoort symboliseren. Midden bovenin het werk staat de naam Doornburgh in zonnestralen te lezen onder een kroon van waaruit eveneens een doorntak oprijst. Dit kunststuk, dat tot de beste in de streek behoort, draagt de kenmerken van de Lodewijk XIV-stijl en zal van omstreeks 1715 dateren (Afb.11 en 12). Van andere echt pijlerloze hekwerken uit de 18e eeuw zijn er nog verschillende langs de Vecht en de Angstel te vinden. Zoals te Maarssen aan de Diependaalsedijk het eenvoudige brede hek van Doornburgh, voorzien van oosterse kenmerken uit de late Lodewijk XV-periode en de Vechthekken bij Goudestein (ca. 1760) en Vechtoever (ca 1780); te Breukelen de hekken van Vrede en Rust (ca. 1780) en Rhijn en Vecht (ca. 1780); te Nieuwersluis het hek van Weeresteyn (ca. 1780) en het kleine van VreedenHoff (ca. 1760) (dat tot in 1919 recht tegenover het grote inrijhek heeft gestaan en toegang gaf tot de overplaats); te Loenen de hekken van Middenhoek (ca. 1790), Nieuwerhoek (ca. 1790), Bijdorp (ca.1790) en Oud Over (ca. 1790) en te Baambrugge het hek van Postwijck (ca. 1780).

Aan de Kleizuwe bij Vreeland staan recht tegenover elkaar twee smeedijzeren brughekken die er 18e-eeuws uitzien maar 19e-eeuws zijn, zoals verraden wordt door de opschriften in het hardsteen van de landhoofden: "Waterloo – 18 juny 1815 en 1813-1863".

De smeedijzeren hekwerken zonder massieve pijlers wekken de indruk meer kwetsbaar dan weerbaar te zijn, meer uitnodigend dan afwerend. Juist bij deze hekken die niet in de schaduw van pijlers staan geeft het een extra feestelijk gezicht wanneer het zonlicht van de rechte delen glanst en bij het gebogen werk op talrijke punten weerkaatst.

Voor het nu 19e-eeuwse huis Vegt en Hoff aan het Zandpad te Breukelen staat een ruim 85 meter lang en 1 meter hoog 18e-eeuws ijzeren tuinhek waarin twee inrijhekken alsmede een dubbel en een enkel voetgangershek zijn opgenomen. Het vaste werk bestaat uit niet minder dan 22 geschoorde panelen die voorzien zijn van fraai smeedwerk (met om en om Lodewijk XV- en XVI-patronen) waartussen een aantal eenvoudige brede panelen verbonden zijn die ieder twee leggers en een serie spijlen tellen.

Deze vroege tuinafscheiding uit ca. 1780 is in de streek enig in zijn soort. Een andere bijzonderheid te Breukelen is het waterhek van Boom en Bosch, het huidige gemeentehuis (Afb.14). Dat het hek reeds in 1719 bestond is bekend omdat het op plaat nr. 31 in het boek "De Zegepraalende Vecht" staat afgebeeld.

Het is, evenals de aan weerszijden staande zandstenen sokkels met fraai gebeeldhouwde vazen, in de Lodewijk XIV-stijl uitgevoerd. Het opmerkelijke van

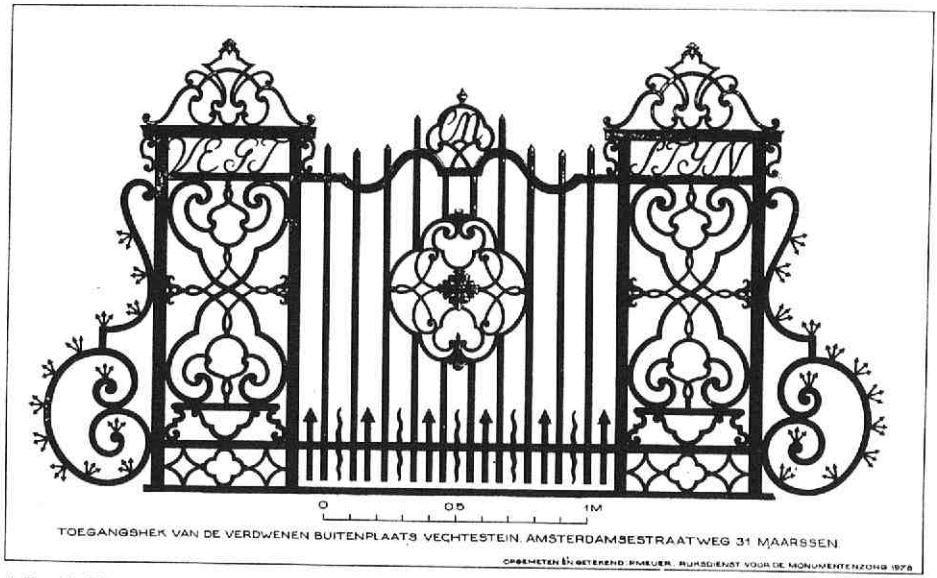

Afb. 13. Het verplaatste 18e-eeuwse inloophek van Vegt en Styn, nu bij de buitenplaats Vreeden Hoev te Maarssen (Lodewijk XIV-stijl).

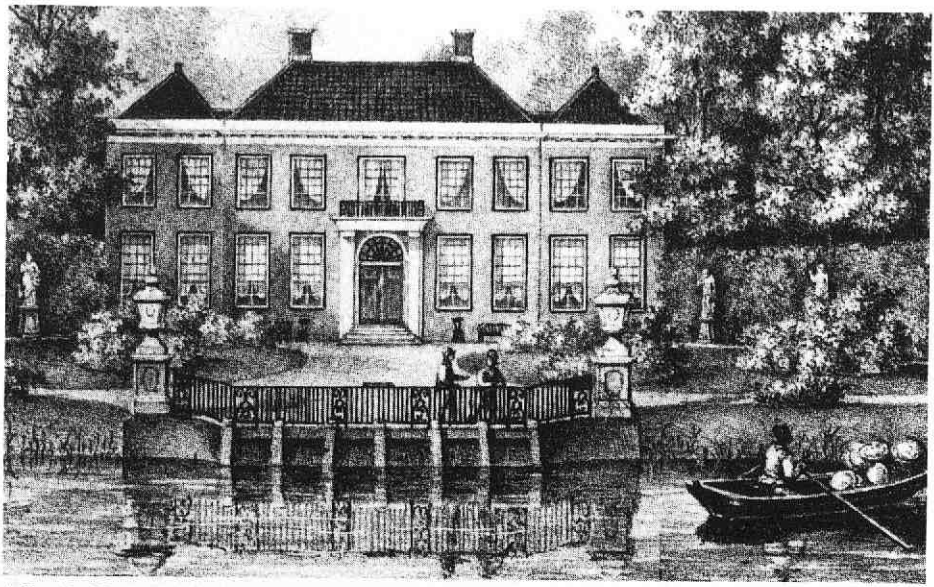

Afb. 14. Het waterhek van de buitenplaats Boom en Bosch te Breukelen in 1836 (Lodewijk XIV-stijl).

de bijbehorende vazen en sokkels is dat die vierkant lijken doch parallellogramvormig in doorsnede zijn. Nu de achtergevel van het huis hier schuin op de rivier staat, heeft de beeldhouwer de voor- en achterzijde der vazen en sokkels evenwijdig aan de Vechtoever uitgevoerd en de zijkanten ervan gelijk aan die van het huis gehouden.

Ook uit het 1e kwart van de 18e eeuw is het fraaie waterhek dat vanouds aan de Reedervaart tegenover het inrijhek van kasteel Nederhorst te Nederhorst den Berg stond (Afb.15). Nadat deze vaart in 1970 was gedempt, heeft dit hek aan de achterzijde van het kasteel een nieuwe plaats gevonden op het bordes in de slotgracht en bleef zodoende aan het water waar het hoort.

Van wat latere datum zijn de nog aan te treffen waterhekken bij Vreedenoord (ca. 1755), Vechtstroom (ca.1790), Vegtvliet (ca. 1750) te Breukelen en te Nieuwersluis de drie van de direct naast elkaar gelegen buitens Over Holland (ca. 1740) (Afb.16), Sterreschans (ca. 1780) en Rupelmonde (ca. 1770).

Dat deze hekken niet alleen dienden om bezoek op een waardige wijze vanaf het water toegang tot de buitenplaats te verschaffen blijkt uit de zitbankjes die, zoals bij Vegtvliet, aan de binnenzijde zijn aangebracht en uit menige 18e en 19e-eeuwse afbeelding waarop vaak elegant gezelschap wordt aangetroffen dat van hier geniet van het fraaie uitzicht of met een vishengel in de weer is. Bij Vegtvliet is het waterhek ook uitgerust met een standaard waarin men wel eens een kleine vlag plaatste ten teken dat de voorbij komende trekschuit hier passagiers kon opnemen.

Vergeleken met ijzeren toegangshekken in het buitenland is het opvallend dat vooral onze hekken uit de 18e eeuw zo vaak voorzien zijn van de naam van de erachter gelegen bezitting. In andere landen wil men af en toe wel het wapen of monogram van de eigenaar in het smeedwerk opnemen maar zo'n naam is daar ongebruikelijk.

Napoleon merkte de namen op toen hij in 1811 ons land bezocht en op 9 oktober met zijn gevolg van Utrecht via Breukelen, Nieuwersluis, Baambrugge enz. naar Amsterdam reisde.

Door een ooggetuige is later het volgende daarover opgetekend:

> "Niet weinig trok het op dezen tocht's keizers aandacht, dat hekken of poorten der verschillende boerenplaatsen of buitenverblijven, die hij langs kwam, meest allen een opschrift droegen dat doorgaans in vergulde letters daarop was aangebracht. Hij vroeg naar de betekenis ervan, waarop men hem meedeelde, dat daarmee de naam der woning werd aangeduid. Toen daarop eenige malen de naam "Nooit gedacht" voorkwam en men hem onderricht had dat de bewoner hiermee wilde te kennen geven dat hij, zonder dit ooit te hebben kunnen verwachten, door een gelukkige speling van het lot

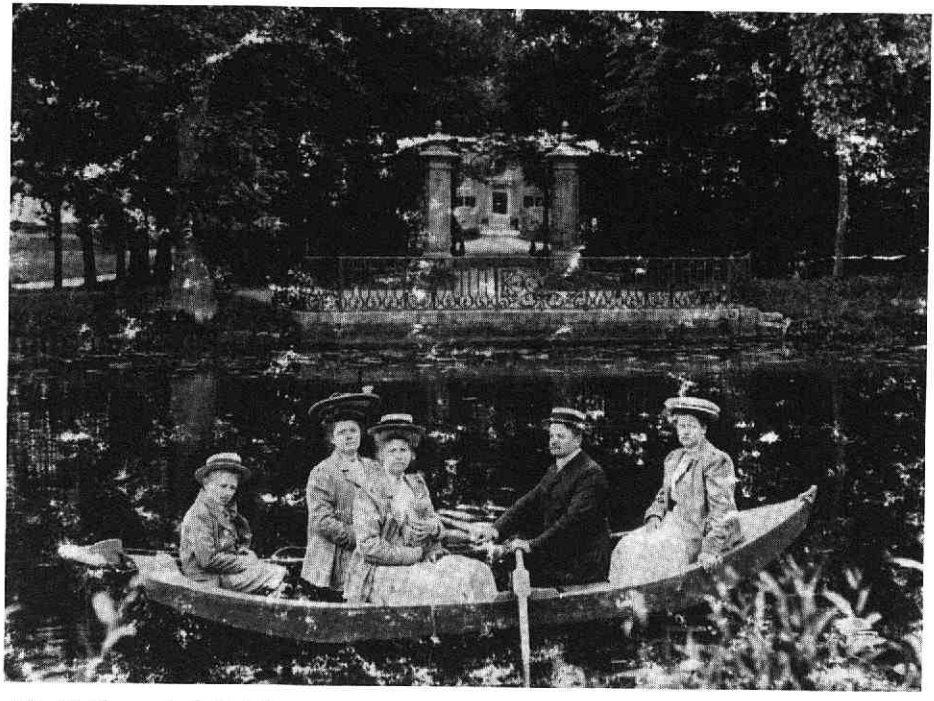

Afb. 15. Het gezin G.J.K. baron van Lynden voor het waterhek met daar achter het toegangshek van kasteel Nederhorst te Nederhorst den Berg in 1902 (Lodewijk XIV-stijl).

Afb. 16. Het 18e-eeuwse waterhek van de buitenplaats Over Holland te Nieuwersluis (Lodewijk XIV-stijl).

in het bezit van dit verblijf was gekomen, moest hij hartelijk lachen over die zoo veelvuldig gekozen benaming.

Een van de bitterste tegenstanders der Fransche overheersching had dit feit van een der officieren uit 's keizers gevolg vernomen. Na de gebeurtenissen van 1815 had hij de onkiesheid een schrijven tot Generaal Bertrand te richten, hem in overweging gevende om, voor 't geval Zijne Ex. Keizerlijke Majesteit nog geen naam mocht hebben gekozen voor zijn nieuwe woning op St. Helena, hem aan te bevelen die, ter herinnering aan zijn Hollandsche reis "Nooit gedacht" te noemen".

Afb. 17. Spiegelmonogram M en R. Detail van het 18e-eeuwse smeedijzeren hek bij de koepel op Over Holland te Nieuwersluis, nu in opslag (Lodewijk XIV-stijl).

Enkele hekwerken uit de 18e eeuw wat nader toegelicht

Toegangshek van het voormalig buiten Roosendael

In 1942 vervaardigde de Utrechtse tekenaar Chris Schut op jonge leeftijd deze afbeelding van de toegang der reeds lang verdwenen buitenplaats Roosendael aan de Vechtdijk te Utrecht.

Vooral na de tweede wereldoorlog sloeg het verval hier genadeloos toe. Het metselwerk van de brug kalfde af, de pijlers zakten scheef, het ijzerwerk van leuningen en hekken verdween maar gelukkig nog net op tijd werden de beide zandstenen bustes door de eigenaar, de gemeente Utrecht, in veiligheid gebracht. De hardstenen pijlers die uit blokken zijn samengesteld bleven en kregen een beschermende bekisting.

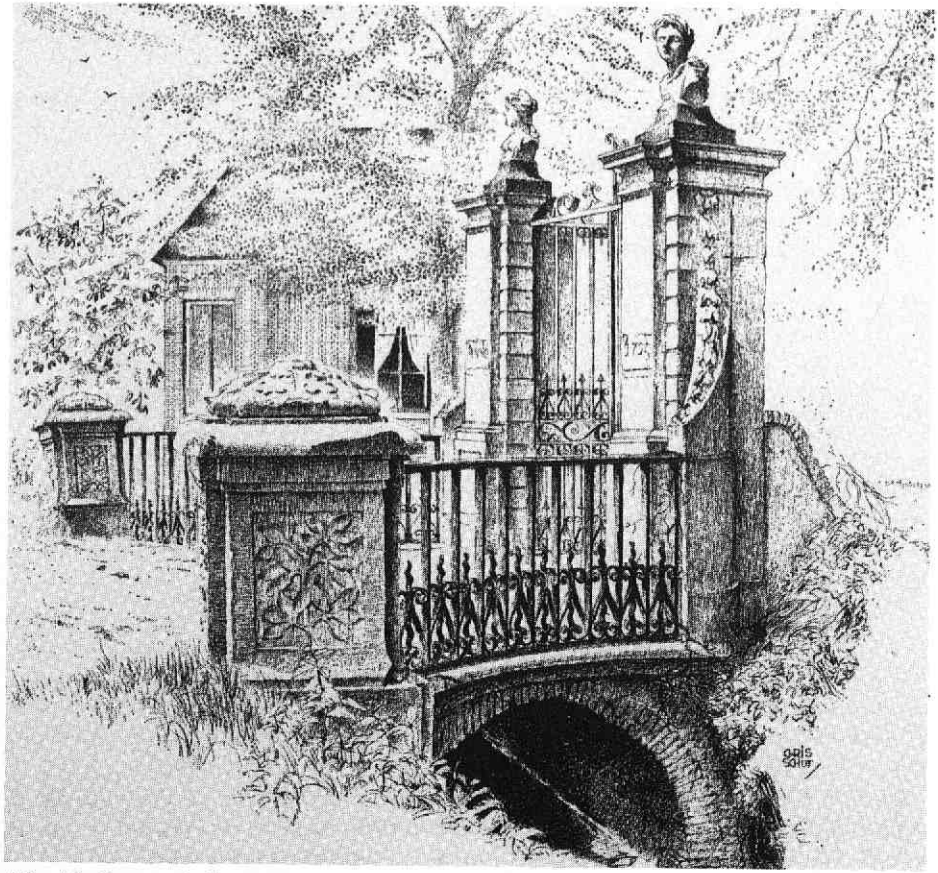

Afb. 18. Roosendael.

Toen er na vele jaren geld ter beschikking kwam is de rehabilitatie in 1991 op voortvarende wijze ter hand genomen. Daarbij werden grote stukken van het brugmetselwerk hersteld, delen van de pijlers vervangen, geheel nieuw ijzerwerk, vervaardigd naar oude foto's, geplaatst en als bekroning bracht men afgietsels van de oorspronkelijke bustes terug. Daarvan wordt, heel komisch, verteld dat het Roos en Dael voorstellen terwijl Diana en Apollo meer voor de hand liggen, maar doordat de zandstenen beelden nogal verweerd zijn is dit niet meer te zien.

Al is het huidige ijzerwerk dan niet zoals vroeger op ambachtelijke wijze in elkaar gezet, belangrijk is dat het voorname aanzien van dit hekwerk, waarvan het stichtingsjaar Anno 1705 zo duidelijk op de hoofdpijlers staat aangegeven, behouden bleef.

Het hek van kasteel Nederhorst

Het niet zo algemeen bekende maar wel bijzonder fraaie smeedijzeren inrijhek bij kasteel Nederhorst te Nederhorst den Berg (van ca 1730) is zoals verschillen-

Afb. 19. Nederhorst.

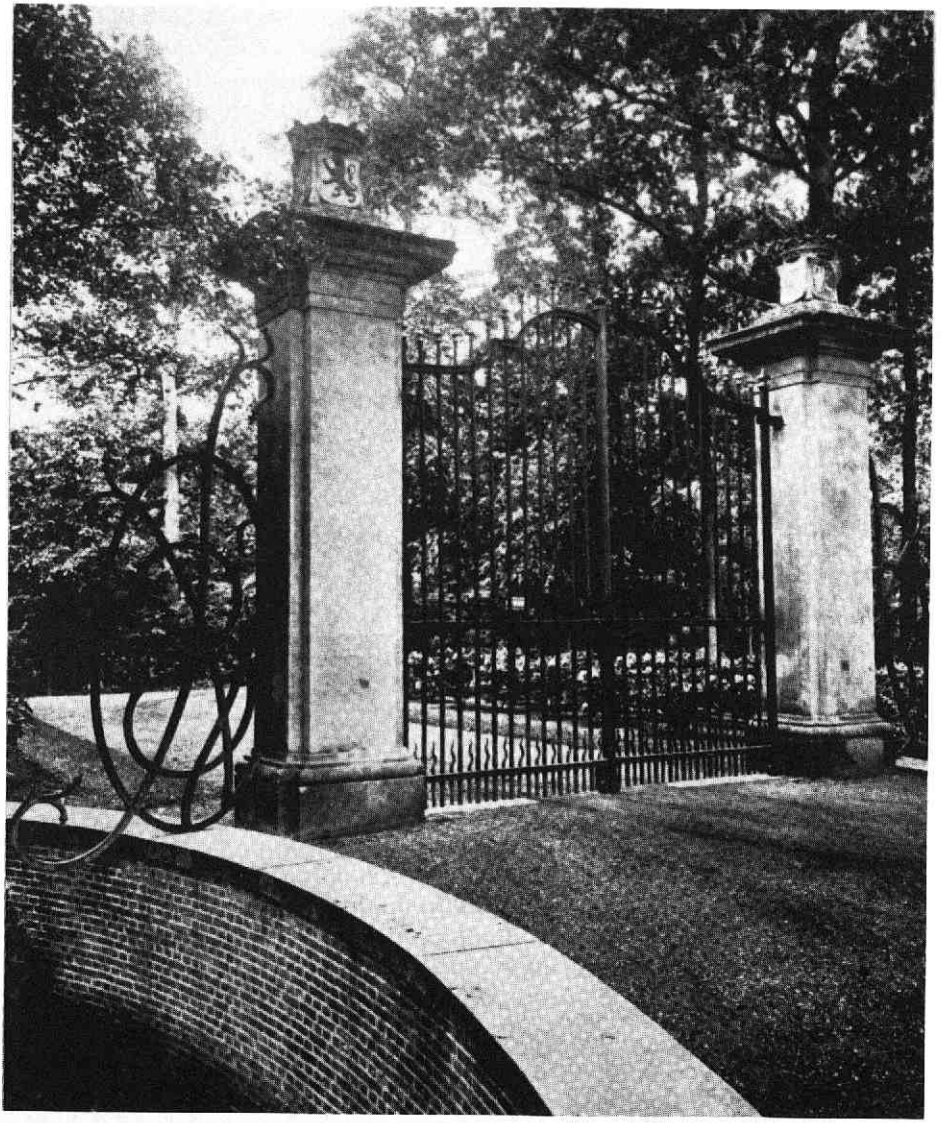

Afb. 20. Het 18e-eeuwse inrijhek van kasteel Nijenrode te Breukelen.

de andere hekwerken in de Vechtstreek voorzien van talrijke ornamenten die getuigen van het grote vakmanschap van de smid.

Bij het toepassen van deze versieringen is ook hier bewust gekozen voor een niet overheersende vorm en afmeting en zodoende werd de eigenlijke functie van het totaal niet uit het oog verloren.

Vooral de vormgeving van de beide zijstukken aan- en het vaste bovenstuk tussen de zandstenen pijlers wekt de indruk dat in het ontwerp de bekende architect van stadhouder – koning Willem III, Daniël Marot, de hand heeft gehad.

Vermoedelijk heeft degene die de tekening leverde gebruik gemaakt van een voorbeeldenboek waarmee Marot bekendheid gaf aan zijn werk en inzichten.

Het inrijhek van kasteel Nijenrode te Breukelen

Dit bijna 4,35 m hoge en 4.15 m brede toegangshek van omstreeks 1750 heeft zandstenen pijlers. Op de dekplaten is een kroon geplaatst waaronder de gekleurde wapenschilden zijn aangebracht van de opdrachtgever Johan Ortt III en zijn vrouw Adriana Huydecoper.

Toen Ortt na het overlijden van Adriana hertrouwde met Dorothea Eyck in 1763, werd het hek verrijkt met twee forse zijstukken van smeedijzer waarin de letter E geplaatst is binnen de letter O.

Tot in 1916 heeft het hek meer noordelijk gestaan, op de plaats waar toen het poortgebouw in opdracht van de heer Onnes van Nijenrode verrees.

Het grote inrijhek van VreedenHoff te Nieuwersluis

Nadat in 1749 de Amsterdammer Pieter Trip (1724-1786) opdracht gegeven had voor de bouw van het buitenhuis dat hij VreedenHoff zou noemen moet hij dit hekwerk (vermoedelijk) bij een Amsterdamse smid hebben besteld.

Zowel de naam van de ontwerper, die voor het bepalen van de verhoudingen de regels van de gulden snede toepaste, als die van de smid zijn tot op heden voor ons onbekend gebleven. Ook over het jaar waarin het hekwerk geplaatst is zijn wij niet ingelicht. Wel is in een zeldzaam boekwerkje uit het begin van de 19e eeuw te lezen dat er jaren lang een proces gevoerd is tussen de opdrachtgever en de smid over de vraag voor wiens rekening de kosten van het opstellen kwamen en dat de opdrachtgever tenslotte aan het kortste eind trok. Heer Trip moest toen naast die extra uitgave ook alle proceskosten voldoen en kwam zodoende in het bezit van een uiterst fraai maar ook uiterst kostbare entree.

Voorzover bekend is dit het grootste inrijhek dat ooit in de Vechtstreek geplaatst werd en het behoort tot het beste wat in Nederland op dit gebied in de 18e eeuw werd gepresteerd.

Het hek draagt de kenmerken van de Lodewijk XV-stijl en heel opmerkelijk

is het dat er ook in de 18e eeuw aan de Amstel een hek van vrijwel gelijke grootte en vorm heeft gestaan. Dit hek dat de Lodewijk XIV-kenmerken droeg en bij het buiten Tulpenburg stond moet omstreeks 1720 vervaardigd zijn en werd voor 1793 afgebroken door de Amsterdamse sloper Frederik Kaal, de grote verdelger van buitenplaatsen in zijn tijd.

In 1730 zegt de dichter G. Tijssens over dit hek:

> "Is meer dan koninklijk. O prachtig Voorhek! wie
> Staat niet verbaast de kunst in 't ijzer te zien leven,
> Daar zo veel lofwerk, door elkanderen gedreven,
> Hoe keurig kunstpenseel in schoonheid overtreft,
> Wyl het zijn eigen Naam in 't voorhoofd opwaarts heft."

Nog minder dan over het hek van VreedenHoff is van dit voormalige hek te vertellen.

Over VreedenHoff's hek verscheen in het "Bouwkundig weekblad" van 1881 een artikel waarin o.a. staat "Het hek heeft de aanzienlijke lengte van 8.70 M tusschen de hardsteenen pijlers bij eene hoogte van pl.m. 6.90 M zoodat een rijtuig, met den koetsier op den bok gemakkelijk er door kan rijden". De schrijver maakt er geen melding van dat rechts in het werk ook een inloophek is opgenomen maar deze hekvleugel is ook zo exact gelijkend aan het linker vaste deel van het hek dat hem dit verzuim niet toe te rekenen is.

Dat het smeedwerk betreft blijkt duidelijk uit alle kenmerken daarvan, die na een grondige schoonmaakbeurt in 1971 weer zichtbaar werden.

Jammer genoeg heeft er in die tijd vooraf geen kleur onderzoek plaats gevonden zodat niet bekend bleef hoe vaak het hek in de loop der jaren geschilderd is en wat voor kleur de diverse verflagen hadden.

Wel is sindsdien weer goed te zien dat vele onderdelen uit meerdere stukken ijzer zijn samengesteld en dat die delen ieder op zich een merkteken draagt.

Achter het huis bevindt zich een balconhek van dezelfde hoge kwaliteit, dat met het kleine inrijhek, eveneens langs de Rijksstraatweg, van een en dezelfde smid afkomstig moet zijn.

In een weekblad uit 1905 staan de volgende regels over het grote hek en stelt de schrijver drie vragen waarvan we hier de eerste twee tot op heden nog niet kunnen beantwoorden.

"Hier is VreedenHoff met zijn onvolprezen hek, hoog en breed, een gevaarte; maar de lijnen hebben zulk een lossen zwier en vrije vlucht, dat het licht lijkt en niets dan sierlijkheid ademt.

Welke kunstenaars ontwierpen, welke arbeiders smeedden, welke beurzen betaalden deze meesterstukken?"

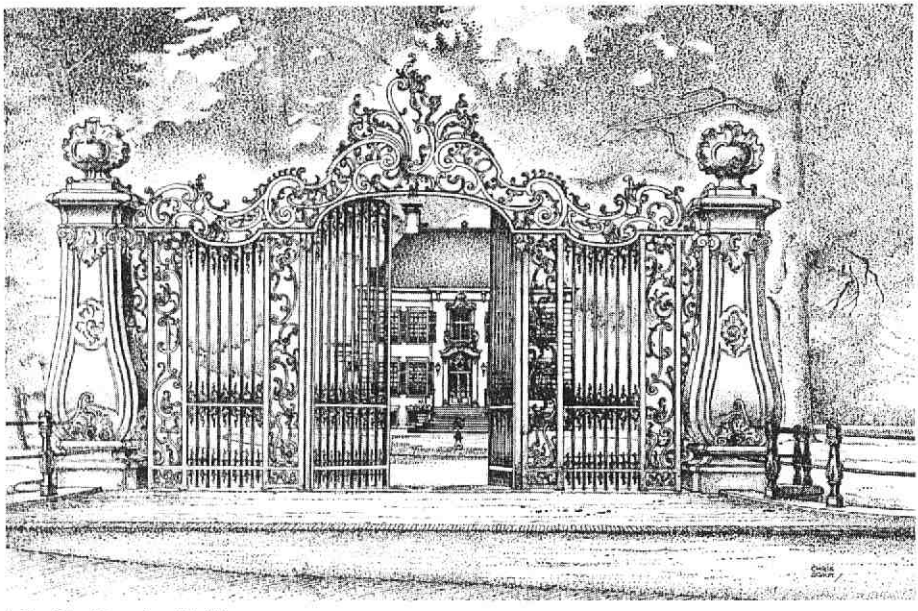

Afb. 21. VreedenHoff.

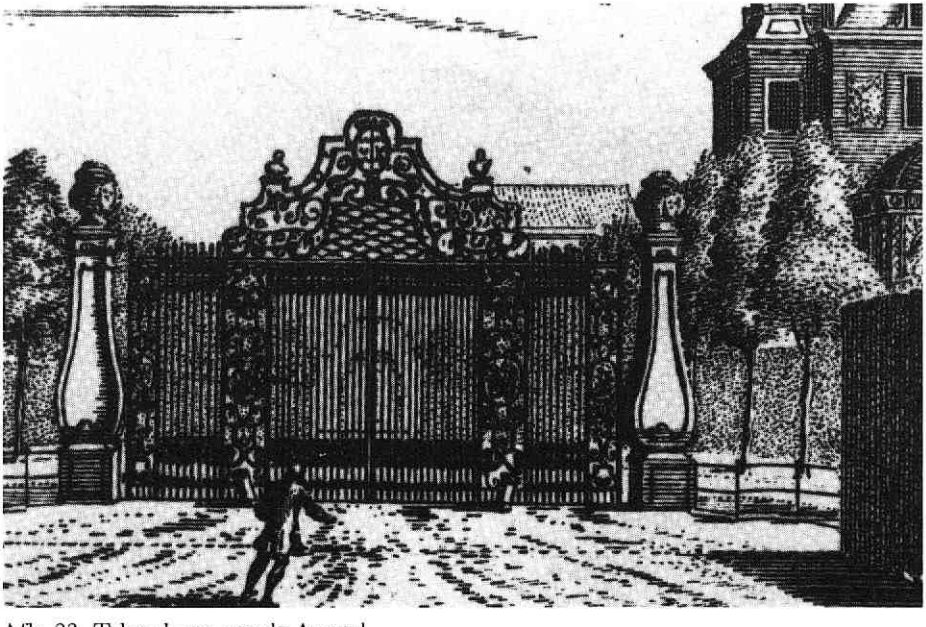

Afb. 22. Tulpenburg aan de Amstel.

Hekken in de 19e en 20e eeuw.

Even voor en vooral tijdens de Franse overheersing van ons land zijn er vanwege de economische teruggang vele buitenplaatsen tenondergegaan. Een tijdgenoot maakte er in zijn dagboek melding van dat alleen al in de eerste 9 maanden van het jaar 1811 langs de hoofdweg van Utrecht naar Amsterdam niet minder dan 19 buitenplaatsen waren gesloopt.

Na het vertrek der Fransen zou de Vechtstreek als buitenplaatsgebied nooit meer gloriëren als voorheen. Heel veel moois was verloren gegaan en toen het financieël weer beter ging kwamen de hoger gelegen zandgronden o.a. tussen Utrecht en Rhenen in de belangstelling voor het stichten van buitenhuizen. De nog overgebleven buitens in de Vechtstreek, na verloop van tijd gemoderniseerd, bleven over het algemeen in de zomertijd bewoond. Soms ook zijn er oude huizen in de 19e eeuw vervangen door nieuwe.

De tijd waarin vaak kostbare smeedijzeren hekwerken werden besteld was definitief voorbij en hekken van gietijzer kwamen in de mode. De toepassing van gietijzer voor hekwerken bereikte een hoogtepunt in de periode van het einde van de 18e tot aan het einde van de 19e eeuw en vele voorbeelden uit die 100 jaar zijn nog in de Vechtstreek aanwezig. Een groot aantal van die hekken is direct te herkennen omdat ze met ronde geornamenteerde balusters (tuinhekken) of palen (toegangshekken) zijn uitgerust.

Toen omstreeks 1825 het huis Gunterstein te Breukelen rondom witgepleisterd werd kwamen er twee grote inrijhekken van gietijzer tussen gemetselde pijlers die ook van een pleisterlaag werden voorzien en waarop gietijzeren vazen een plaats kregen. Hoe zwaar uitgevoerd deze hekken zijn mag duidelijk gemaakt worden door te vermelden dat de staven waaraan de hekvleugels draaien een lengte hebben van 3 meter, en 7 centimeter in het vierkant zijn. Toch is hier nu goed op te merken hoe kwetsbaar het materiaal is: Sommige van deze zware staven zijn inmiddels op diverse plaatsen gebroken. Een ander gietijzeren hek uit dezelfde tijd en ook traditioneel van vorm als ware het van smeedijzer is het lage inrijhek bij Rupelmonde te Nieuwersluis. Dit hek heeft op de spijlen fraai gevormde speerpunten die vrijwel gelijk zijn aan die bij de hekken van Gunterstein. In het Rupelmonde hek is rechts, net als bij de 18e-eeuwse smeedijzeren inrijhekken van Vreeden Hoff te Nieuwersluis en Vegtvliet te Breukelen, een inloophek opgenomen.

Ook bij Rupelmonde bleek in het begin van dit jaar hoe kwetsbaar gietijzer eigenlijk is. Bij een aanrijding brak een groot deel in stukken als ware het van glas. Vroeger heeft er tegenover dit hek precies zo een gestaan. Jaren geleden is die dubbelganger gedemonteerd en opgeslagen in het koetshuis van de buren op Sterreschans. Al zijn deze hekken dan geheel van gietijzer toch kon de vervaardiger er niet omheen om de erachter staande acht schoren van smeedijzer te maken.

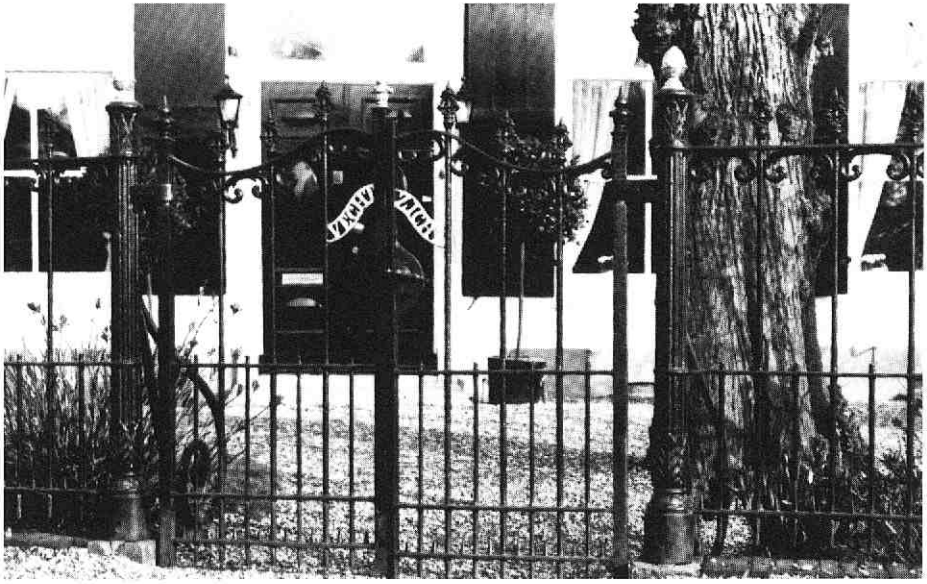

Afb. 23. Gietijzeren inloophek uit de 19e eeuw van de buitenplaats Vechtzicht te Breukelen (detail tuinhek).

Afb. 24. Gietijzeren Vechthek uit de 19e eeuw van de buitenplaats Nieuwerhoek te Loenen.

Afb. 25. Een van de beide 19e-eeuwse smeedijzeren inrijhekken van de buitenplaats Queekhoven te Breukelen (neo-Lodewijk XIV-stijl).

Afb. 26. Het voormalige inrijhek van de buitenplaats Leeuwenburg te Maarssen omstreeks 1910.

De hekwerken bij Vegtlust te Loenen dateren ongeveer uit het 2e kwart van de 19e eeuw. Het inrijhek tussen hardstenen pijlers, hier met aangrenzend tuinhek, is voor het grootste deel uit smeedijzer samengesteld.

Naarmate de 19e eeuw vorderde nam de toepassing van gietijzer voor o.a. tuinbeelden, banken en vazen, wenteltrappen, muurankers en hekken meer en meer toe. Deze hekken zijn na verloop van tijd steeds vaker zo uit een catalogus te bestellen. Zo'n eerste boek kwam in 1834 uit bij de firma Nering Bögel te Deventer en in de tweede helft van de 19e eeuw zouden meerdere ijzergieterijen volgen. Ook was het voor de smid mogelijk een keuze uit de catalogus te doen voor losse onderdelen waaruit hij het verlangde type hek kon samenstellen. Dit zal er wel de oorzaak van zijn dat de in modellenboeken afgebeelde hekwerken veelal net even anders zijn dan die welke o.a. in de Vechtstreek worden aangetroffen. Daarbij zijn in die hekken vaak ook delen van gewalst of getrokken ijzer op te merken, zoals profielen en spijlen, die de smid elders bestelde.

Van gietijzer zijn o.a. te Utrecht het inrijhek van Zorgvliet (ca. 1880), te Breukelen het waterhek van Vecht en Dan (ca. 1860) en het tuinhek met de twee hekvleugels van Vechtzicht (ca. 1870) -Afb.23- en in de gemeente Loenen de toegangshekken van klein Ouderhoek – voorheen Boomlust geheten – (ca. 1880), Villa Johanna (1886), het Vechthek van Nieuwerhoek (ca. 1850) -Afb.24- en een aantal tuinhekken in de Dorpsstraat.

Wie open staat voor de charme van het 19e-eeuwse decoratieve gietijzerwerk weet dat het niet vergeleken mag worden met het siersmeedijzer uit de 18e eeuw.

Ds J. Craandijk deed dat met de nu volgende woorden toch toen hij in 1875 door de Vechtstreek reisde en vol bewondering het gesmede Vechthek van Doornburgh bij Maarssen bekeek:

> "Zulk smidswerk als wij in het ijzeren hek met ajour gewerkte palen zien, krijgen wij heden ten dage niet veel meer onder de oogen. Mij is althans geen enkele nieuwe plaats ten onzent bekend, wier ingang ook maar van verre vergeleken kan worden bij wat de Vecht – en niet de Vecht alleen – in de vorige eeuw te bewonderen gaf. Of onze smeden 't nog zouden kunnen leveren?
>
> Misschien wel, als het werk maar naar eisch betaald werd. Daar wordt veel geklaagd – en niet ten onrechte – over verval van de kunst in ons land. Daar wordt menig middel voorgeslagen, om haar op te beuren. Zou niet een der voornaamste middelen zijn, als de rijken en aanzienlijken de kunst aanmoedigden, door goed geld te geven voor goed werk?
>
> 't Is tegenwoordig alles gietwerk: – gegoten ijzer, gegoten krullen voor 't stucadoorwerk, gegoten figuren om den gevel te versieren, en wie de kunst beschermen, zij koopen schilderijen en hangen die in hun kamers. Ziet die oude buitenplaatsen eens. Daar komt de bekwame smid aan te pas voor het kunstig ijzerwerk aan hekken, balcons, stoepleuningen; de kundige steenhouwer aan palen, balustrades, kroonlijsten; de be-

Afb. 27. Het verdwenen 18e-eeuwse inrijhek van Roserust te Loenen omstreeks 1915.

dreven houtsnijder aan de sieraden op de buiten en binnendeuren; de volleerde stucadoor aan de kunstig bewerkte plafonds en gangmuren. Maar ook de talentvolle teekenaar vindt er zijn werk. Zie eens, om nu bij de hekken te blijven, die hekken van Roozendaal en Doornburg, die wij gezien hebben, het hek van VreedenHoff bij Loenen dat wij nog zien zullen. Welk een afwisseling. 't Zijn alle drie kunststukken in hun soort, ook van teekening en opvatting, maar zij gelijken volstrekt niet op elkander; ieder heeft een gansch eigenaardig karakter".

Door gebrek aan opdrachten ging de kunst van het fijnere en decoratieve ijzersmeden tezamen met de daarvoor vereiste vaardigheden, kennis en technieken tijdens de 19e eeuw echter grotendeels verloren. De ijzersmeedkunst leefde gedurende deze eeuw slechts in grote bescheidenheid voort. In het laatste kwart van de 19e eeuw kwam daar toch verandering in. Het gietijzer had aanvankelijk jarenlang het smeedijzer verdrongen vooral omdat het eerste veelal goedkoper was maar met het herleven van de kunstnijverheid ontstond weer vraag naar gesmede ijzeren voorwerpen.

Voorbeelden daarvan in de Vechtstreek zijn de inrijhekken bij Donkervliet te Baambrugge (ca. 1890) en bij het herbouwde kasteel De Haar te Haarzuilen (ca. 1895).

Vroege voorboden van die ontwikkeling waren reeds de mengvormen van smeed-en gietijzer geweest zoals dit waar te nemen is in het nogal krullerige hek bij Vecht en Rhijn (ca. 1860) tussen Maarssen en Breukelen, de smaakvolle inrijhekken van Groenevecht (ca. 1850) te Breukelen alsmede die van Gansenhoef (ca. 1850) te Maarssen en de mooie geheel uit de hand gesmede hekken van Queekhoven bij Breukelen (ca. 1870) -Afb.25- waarin duidelijk verbasterde Daniël Marot motieven te herkennen zijn of de toegang van Leeuw en Vecht te Maarssen (ca. 1870) die een meer eigentijds gezicht heeft.

Curieus is het smalle ijzeren hek bij Vecht en Rhijn. Het draagt bovenin de tekst "Anno 1766" maar lijkt bij nadere beschouwing van omstreekst 1910 te zijn.

Vanwege de hoge kosten was de opleving van de smeedijzerkunst in de Vechtstreek slechts beperkt en werd toch menigmaal voor gietijzer of hout gekozen. Zo staan er tegenover de buitenplaats Nieuwerhoek te Loenen bij de daar omstreeks 1910 gebouwde villa's een reeks aardige gietijzeren brughekken die vermoedelijk zo uit de catalogus van een van de toen bekende ijzergieterijen gekozen zijn. Hekwerken van hout met een eigentijds model werden ook geplaatst zoals bij enkele van de genoemde villa's die duidelijk Jugendstil kenmerken dragen. Ook bij villa "Zonnebloem" te Breukelen (bouwjaar 1918) staat een houten hek – het tweede even verderop is een copie daarvan. Tussen de flesvormige 18e-eeuwse hardstenen pijlers bij Leeuwenburg te Maarssen bracht men omstreeks

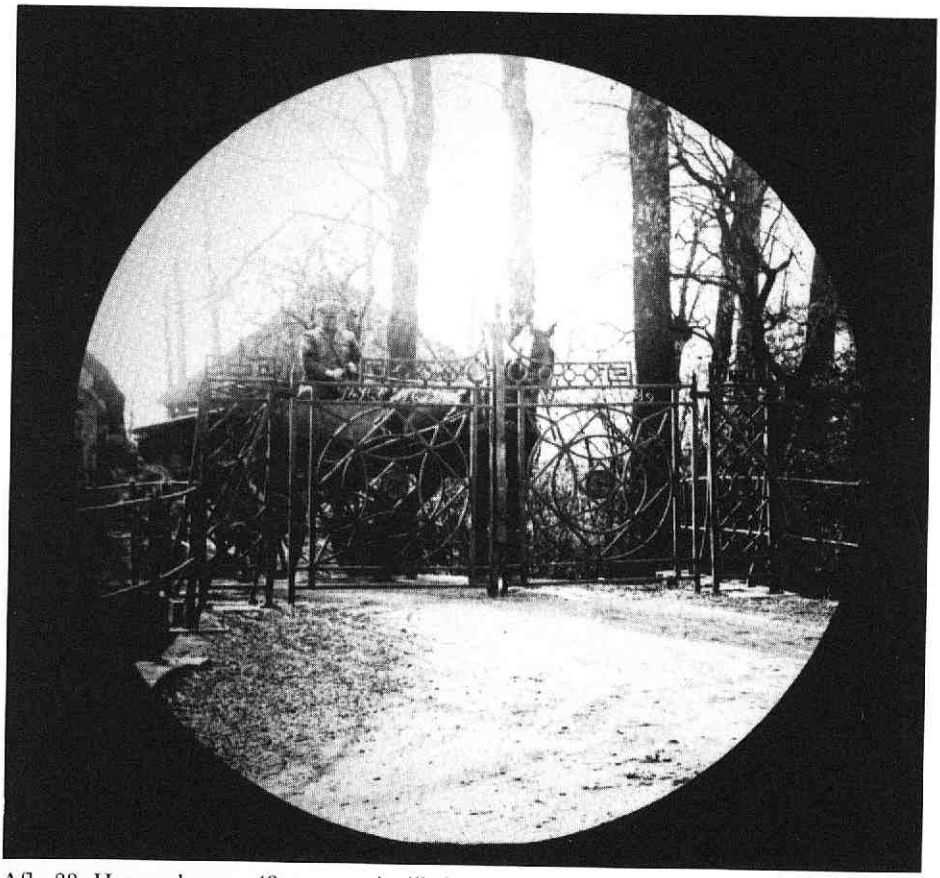

Afb. 28. Het verdwenen 18e-eeuwse inrijhek van de vroegere buitenplaats Vredenhoff aan het Gein omstreeks 1915 (Lodewijk XVI-stijl).

1900 hekvleugels van hout met een toen modern uiterlijk aan, zoals op een oude foto te zien is, maar deze zijn inmiddels alweer verdwenen (Afb.26).

Precies als in de 19e eeuw gingen er in de Vechtstreek ook gedurende de 20e eeuw met een zekere regelmaat oude hekken ten gronde. Vaak als gevolg van verwaarlozing, soms voldeed de breedte niet meer of domweg omdat de belevings- en de historische waarde ervan niet werd opgemerkt.

Een voorbeeld dat omstreeks 1910 verdween is het hoge ijzeren inrijhek van Roserust (Afb.27) dat rechts naast het gemeentehuis van Loenen stond en waarvan de pijlers niet uit natuursteen maar uit brede planken met een zandsteen kleur waren samengesteld. Ook het fraai gevormde geheel smeedijzeren inrijhek van Vredenhoff aan het Gein (de zijarm van de Angstel) onderging in die tijd dit lot (Afb.28). Kort na de 2e wereldoorlog ruimde men zonder bezwaar het aardige blauw-geschilderde gietijzeren inrijhek van Vijverhof (ca. 1870) -Afb. 29- bij Nieuwersluis en in 1957 viel het monumentale inrijhek van Cromwijck (ca. 1760) bij Maarssen zonder protest onder de slopershamer nadat een der zandstenen pijlers door een vrachtwagen omver gereden was (Afb.30).

Toen de katholieke kerk voor meer openheid predikte, meende men dat omstreeks 1980 te Breukelen in de praktijk te moeten brengen door het lange fraai gevormde ijzeren hek uit 1885, dat voor de Johannes de Doperkerk stond naar de schroothoop af te voeren. Hetzelfde gebeurde in 1984 met de robuste hekvleugels van het inrijhek uit 1847 bij Boom en Bosch, sinds 1925 gemeentehuis van Breukelen. Nadat het huis een grondige restauratie had ondergaan dacht men de hoofdtoegang tot het park meer aanzien te geven door de zandstenen pijlers met 75 centimeter te verhogen en in plaats van de oorspronkelijke massieve ijzeren hekken nieuwe hogere van buisijzer aan te brengen. Ook van blik is de toen geplaatste afscheiding aan weerszijden van het oude waterhek langs de Vecht. Nu, 10 jaar later, is het verval van deze toen op een koopje vervaardigde hekken duidelijk waarneembaar. In Maarssen liet de eigenaar van het huis Vecht en Dijk het in zijn soort zeer bijzondere en vele tientallen meters lange gietijzeren tuinhek uit ca. 1860 (Afb.31) met de bijbehorende vier hekvleugels voor herstel (vertelde hij) demonteren. Nu na 8 jaar blijkt al het ijzer ineens zoek zodat tot in lengte van jaren de hardstenen banden en palen ter plaatse als enig doel zullen hebben te tonen wat "slordigheid" teweeg kan brengen.

Bij Zwaanwijck te Nigtevecht ging omstreeks 1980 een aardig smal hoog inloophek van de overplaats uit 1897 verloren met uitzonderlijk lange gietijzeren palen die van boven met elkaar verbonden waren door twee gebogen staven waartussen in ijzeren letters de naam van het buiten stond.

Dat men nogal eens zeer onvakkundig te werk gaat met hekken is o.a. bij de restauratie in 1971 van het grote inrijhek van VreedenHoff gebleken. In plaats

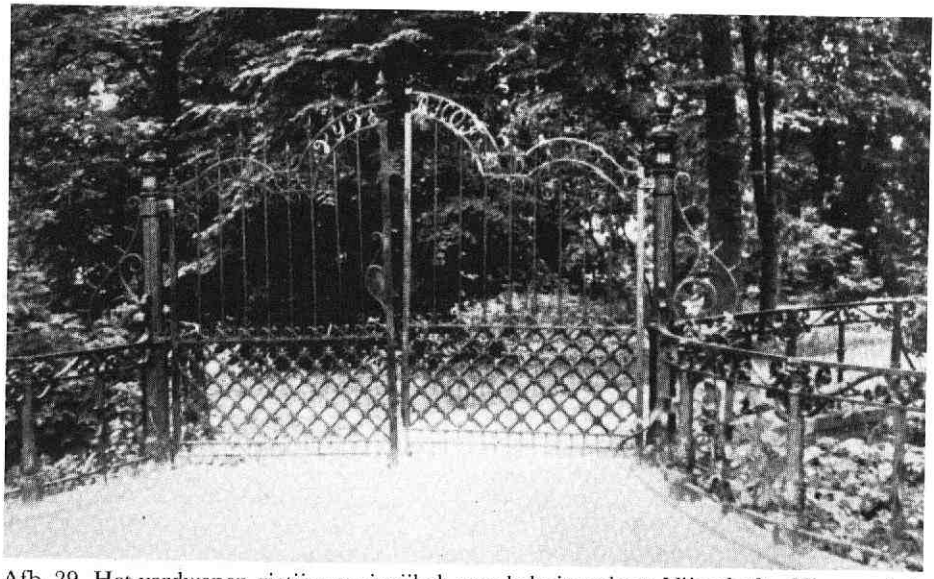

Afb. 29. Het verdwenen gietijzeren inrijhek van de buitenplaats Vijverhof te Nieuwersluis in 1941.

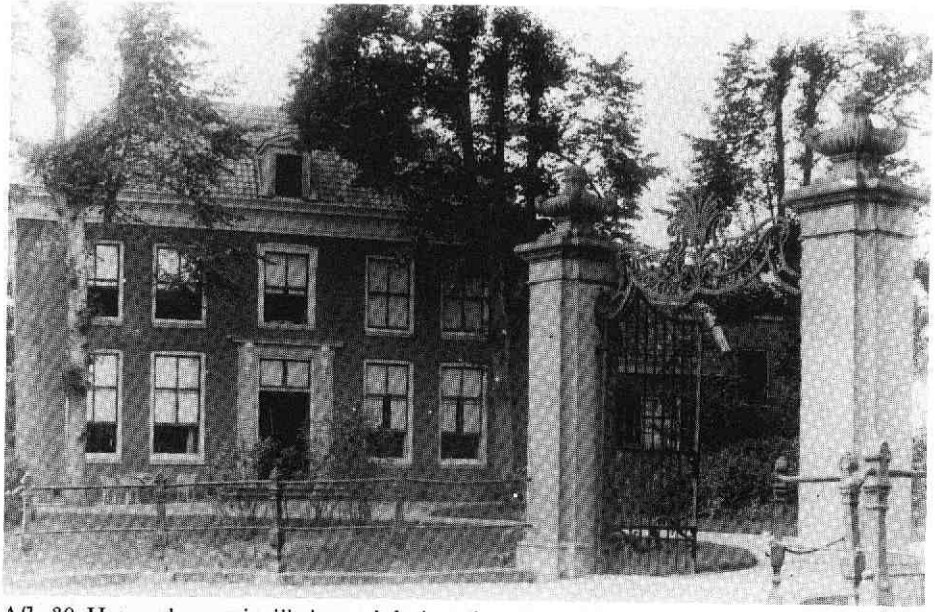

Afb. 30. Het verdwenen inrijhek van de buitenplaats Cromwijck bij Maarssen omstreeks 1910 (Lodewijk XV-stijl).

van voorzichtig te werk te gaan sloeg men hier onderdelen die met beleid gedemonteerd behoorden te worden moedwillig met een voorhamer kapot. Toen het inrijhek van Nijenrode enkele jaren geleden even weg moest ten behoeve van bouwverkeer hakte men, geheel overbodig, grote delen van de zandstenen pijlers weg en duidelijk zal nu voor altijd aan de grote reparaties te zien zijn hoe men hier te kort schoot.

Eveneens ging het onlangs fout bij de restauratie van het hek van Herteveld en het verplaatsen van de hekken van Leeuw en Vecht en Vegt en Styn (Afb.13) langs de Straatweg bij Maarssen t.b.v. de aanleg van een fietspad. In plaats van lood of een goede kunststof toe te passen bij het hechten van ijzeren delen in de steen werd bij Herteveld een metselspecie gebruikt en stortte men de beide andere hekken bij het herplaatsen aan de voet vast in beton. Omdat zowel specie als beton aan het oppervlak poreus is en daardoor water opneemt zal hier ernstige roestvorming in de nabije toekomst te verwachten zijn.

Met meer kennis van zake zijn in de Vechtstreek verschillende hekken verbreed omdat de maat van de doorgang te nauw was voor het moderne verkeer zoals bij Middenhoek of Nieuwerhoek te Loenen en Rhijn en Vecht, Rust en Burg of Slangevecht bij Breukelen. Helaas zijn van het laatste hek de hekvleugels niet terug geplaatst zodat de entree nu een povere indruk maakt.

De hekvleugels van Ouderhoek te Nieuwersluis zijn vele jaren gedemonteerd geweest maar sinds 1993 staan zij weer op hun oorspronkelijke plaats tussen de pijlers en het is zeer te hopen dat dit met de verwijderde hekvleugels van Boomrijk (ca. 1835) te Breukelen ook weer eens gaat gebeuren.

Somber ziet de toekomst eruit voor o.a. het zwaar vervallen inrijhek van Lindenhoff (ca. 1816) aan de Angstel en het deels opgeslagen vroeg 18e-eeuwse inrijhek op het zijpad bij Boom en Bosch te Breukelen. (Afb.34) Al is de onderhoudstoestand van de meeste hekwerken in de Vechtstreek redelijk goed te noemen, vooral bij enkele zeer fraaie voorbeelden van de ijzersmeedkunst is in min of meer ernstige mate roestvorming te constateren. Zoals bij het inrijhek van kasteel Nederhorst te Nederhorst den Berg, het inrijhek van Postwijck bij Baambrugge (Afb.33) en het hek aan de Vecht bij Doornburgh te Maarssen. Om verdere schade te voorkomen en de kosten van het herstel te beperken dienen hier heel spoedig afdoende maatregelen genomen te worden.

In ons land zijn slechts enkele smeden werkzaam die herstellingen aan zulke hekken tot volle tevredenheid kunnen verrichten. De Dr. R. van Lutterveltstichting te Loenen, die staat voor het behoud van de historische waarden in de Vechtstreek, wil desgewenst graag adviseren of hierbij een bemiddelende rol spelen.

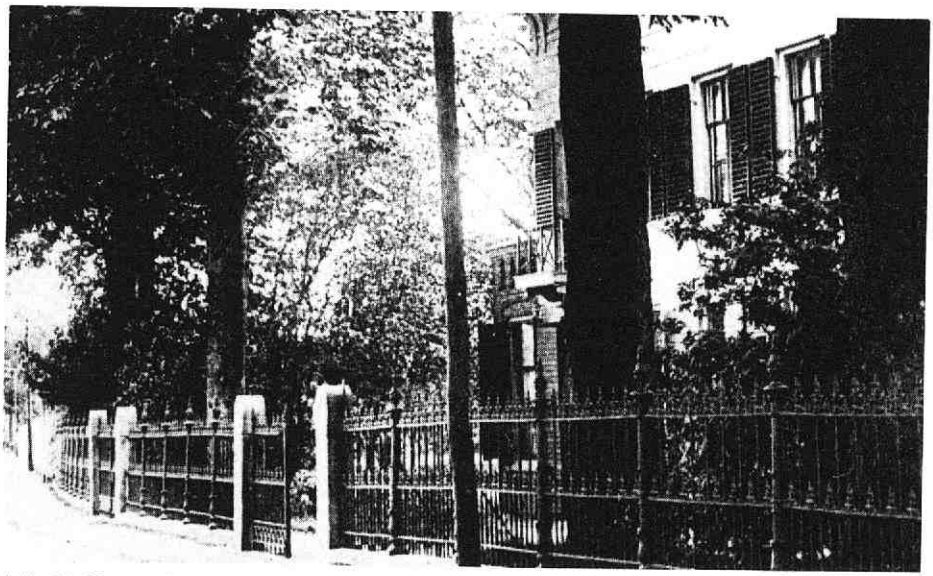

Afb. 31. Het verdwenen gietijzeren tuinhek van het huis Vecht en Dijk te Maarssen omstreeks 1910.

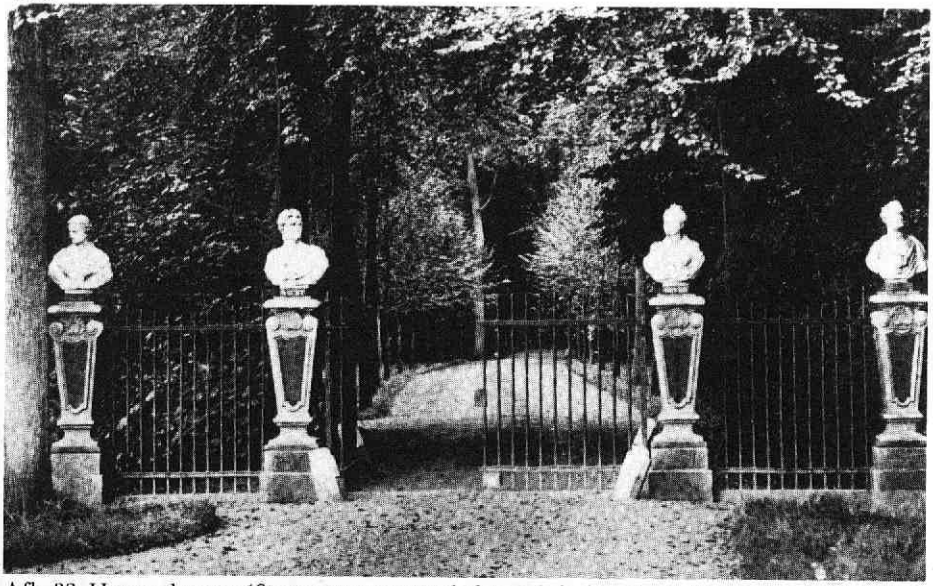

Afb. 32. Het verdwenen 18e-eeuwse toegangshek van de buitenplaats Vechtoever te Maarssen omstreeks 1910. De marmeren borstbeelden staan nu bij het huis en stellen Paris, Athene, Hera en Aphrodite voor. De voetstukken zijn omstreeks 1958 verloren gegaan.

Nieuw van vorm was het ruim 5 meter brede en 4 meter hoge ijzeren toegangshek dat in 1956 naast het kantoor van het ACF concern te Maarssen werd geplaatst en waarmee men toen herdacht dat dit bedrijf 75 jaar eerder hier was ontstaan.

In de laatste jaren zijn er een flink aantal goede en minder goede hekwerken in de streek bijgekomen. Verschillende daarvan hebben een 19e-eeuws voorkomen en zijn afkomstig uit de modelboeken van Heras hekwerken gevestigd in Oirschot of Alura te Noordwijkerhout.

Zeer ontsierend is het vele tientallen meters lange Heras hek dat sinds een aantal jaren bij de koepel (van Rhijn en Vecht) tegenover Nijenrode langs de Straatweg te Breukelen staat. Uit het assortiment van deze firma was voor hier bijna geen slechtere keuze te doen.

Daarentegen is het verheugend hoeveel aandacht men besteedde aan het ontwerp en de uitvoering van een aantal nieuwe houten hekken bij Groenevecht te Breukelen. Deze afsluitingen hebben mooie evenwichtige proporties en zijn duidelijk met een knipoog naar de harmonieus gevormde houten inrijhekken uit de 17e eeuw op papier gezet.

De eigenaar van het 18e-eeuwse huis Leeuwendijk te Loenen liet bij zijn woning aan weerszijden van de Dorpsstraat voor enkele jaren twee degelijke ijzeren tuinhekken met hekvleugels plaatsen die, nieuw van vormgeving, uitermate goed in deze historische omgeving passen.

Zowel de houten hekken te Breukelen als de ijzeren te Loenen vervullen een voortreffelijke voorbeeldfunctie.

Een van de laatst geplaatste hekken, die zeker de aandacht vraagt, is het hek voor het nieuwe huis Mitras aan de Straatweg tussen Maarssen en Breukelen (Afb.36). Zowel voor wat betreft materiaalkeuze (betonijzer) als uitvoering is dit hek zeer opvallend te noemen en toch puur Hollands nu het bovenin de naam draagt.

Het is zeer te hopen dat met dit artikel wat meer de ogen geopend worden voor de nog bestaande fraaie hekken die ontegenzeggelijk een belangrijke bijdrage leveren aan de aantrekkelijke schoonheid van de Vechtstreek en dat het een stimulans mag geven voor hun behoud is de wens van de schrijver.

VreedenHoff, maart 1995

Afb. 33. Gedeelte van het ernstig door roest aangetaste inrijhek van het buiten Postwijck bij Baambrugge (Lodewijk XVI-stijl).

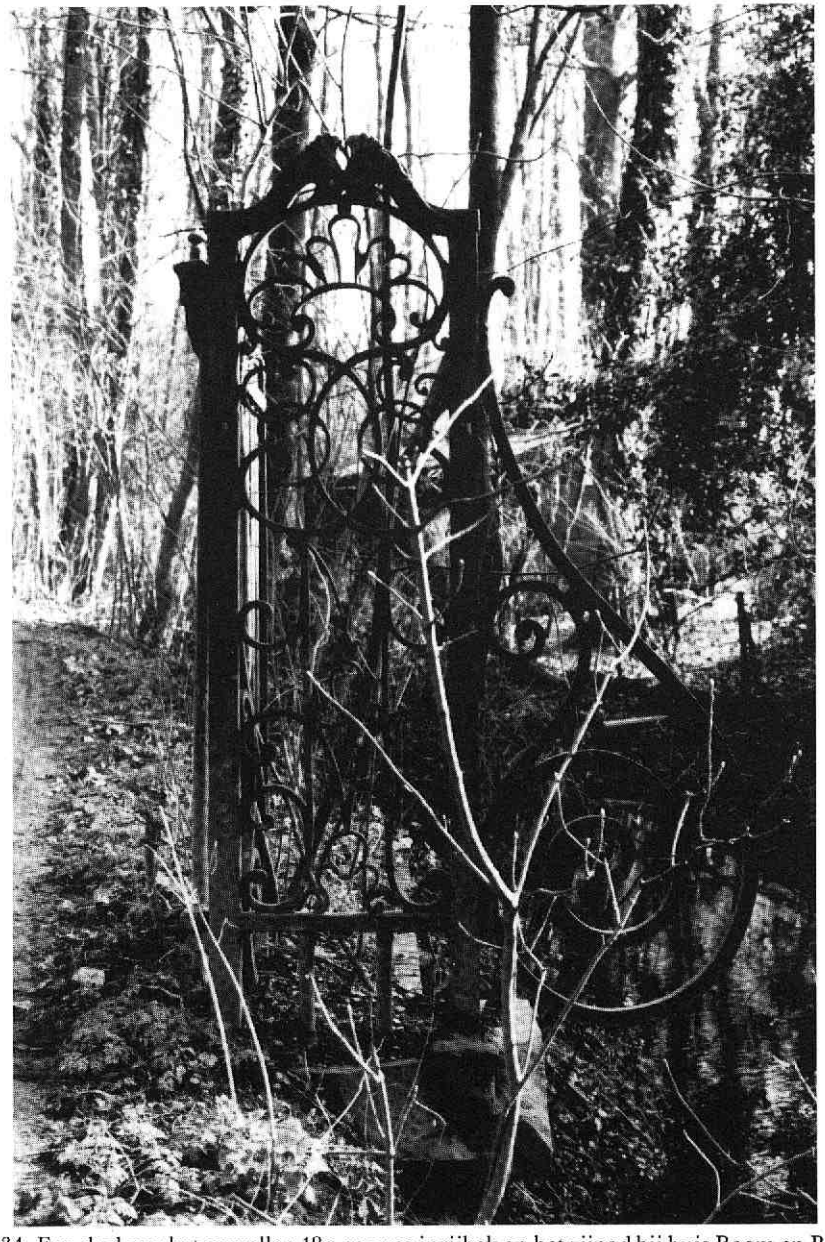

Afb. 34. Een deel van het vervallen 18e-eeuwse inrijhek op het zijpad bij huis Boom en Bosch te Breukelen (Lodewijk XIV-stijl).

Bronnen en literatuur

Boers, J., Het toegangshek van Sypesteyn (1985)

Craandijk, J., Wandelingen door Nederland. Langs de Vecht (1875)

Fokker, J.P., Decoratieve hekken uit de Vechtstreek (Weekblad Buiten 3 juni 1933)

Gijsberti Hodenpijl, C.F., Napoleon in Nederland (1904)

Heemschut dec. 1942, Maandblad., Iets over de in slechte toestand verkerende toegangshekken van kasteel Nederhorst te Nederhorst den Berg, Vechtoever te Maarssen en Huntum te Nieuwersluis.

Höver, O, Das Eisenwerk (1927)

Jesse, H.J., Gesmeed IJzer – Bouwkundig Weekblad, december 1881

Kapsenberg, B.S., Uit ijzer gegoten (1982) Boekbespreking: Bulletin K.N.O.B. feb. 1985)

Karsemeyer, H.N., Merken op ijzer (RDMZ RV 1985/1-47)

Lisman, A.J.A.M., Het inrijhek van VreedenHoff (Jb. Niftarlake 1977)

Lister, R., Decoratieve Wrought Ironwork in Great Britain (1968)

Luttervelt, R. van, De Buitenplaatsen aan de Vecht (1948)

Meijer, P., De toegangshekken bij de buitenplaatsen aan de Vecht en Amstel (1985)

Munnig Schmidt, E., en A.J.A.M. Lisman, Plaatsen aan de Vecht en Angstel (3e uitgave 1993)

Niftarlake, Jaarboekje 1917 blz. 43, 1948 blz 14 t/m 16, 1958 blz. 43, 1975 blz. 24, 1976 blz. 31, 1985 blz. 70, 1989 blz. 74 en 75, 1990 blz. 35, 58 en 59, 1993 blz. 74 en 75

Robertson, E.G., Verzierungen in Gusseisen (1977)

Stokroos, M., Gietijzer in Nederland (1984)

Sypesteyn, C.H.C.A. van, Oud-Nederlandsche tuinkunst (1910)

Ven, D.J., In de ban van Burchten, Kastelen en Palcizen (ca.1962)

Idem, Het hek in de siersmeedkunst, periodiek "IJzerwaren" aug. 1963 (1), sept. 1963 (2), nov. 1963 (3), dec. 1963 (4), jan. 1964 (5) en feb. 1964 (6)

Verheul, J., Merkwaardige oude Inrijhekken alsmede Poort- en Hoofdingangen in en om Rotterdam, deel 1 en 2, 1936 en 1940

Vries, D.J. de, IJzer (RDMZ RV 1985/1-50)

Vries, J. de, Langs de Vecht – Weekblad Eigen Haard aug/sep. 1905

Zimelli, U., Decorative Ironwork (1966)

Zuithoff, A.J., Decoratief gietijzer in: Oud-Nieuws orgaan van de Ned.Ver. Vrienden van Antiek, 12e jaargang nr. 1, februari 1979

Idem, Siersmeedkunst in ijzer in: Oud-Nieuws, 14e jaargang nr. 5, oktober 1981

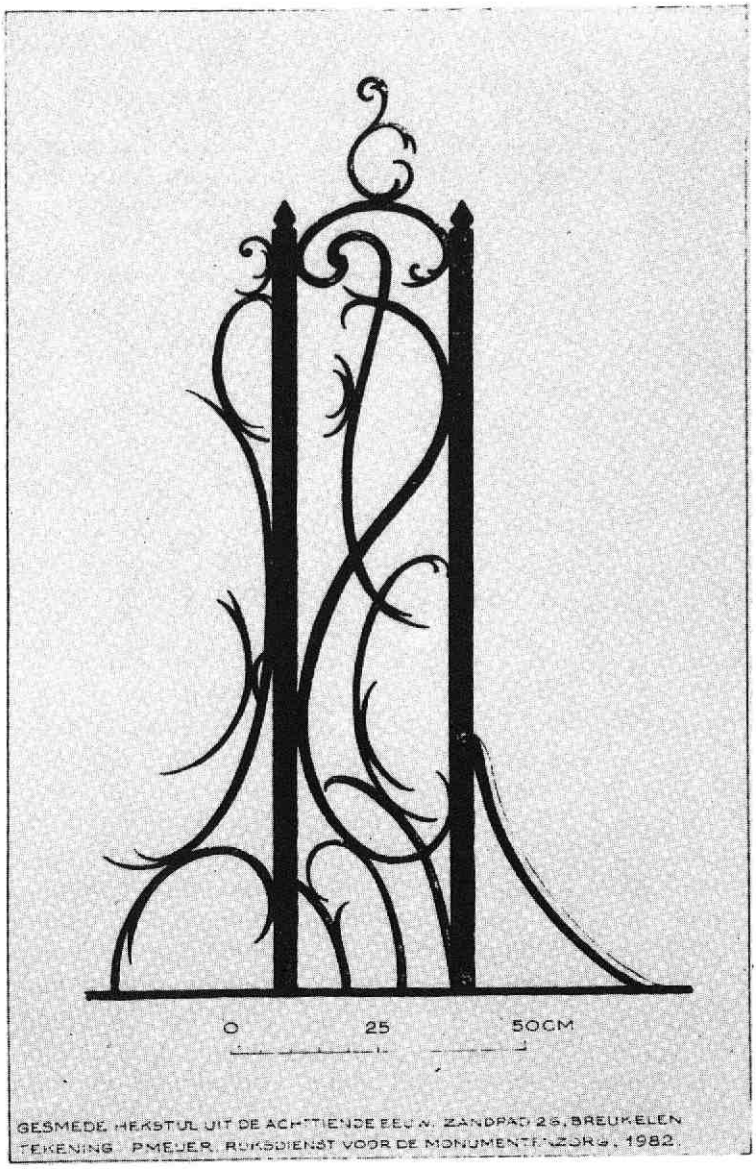

Afb. 35. Opmetingstekening van een deel van het 18e-eeuwse inrijhek dat tot in 1988 in zeer vervallen staat bij het buiten Vechtzicht te Breukelen stond (Lodewijk XV-stijl). Op initiatief van de heer E. Munnig Schmidt te Loenen is het hekwerk gerestaureerd en wacht nu in opslag op een waardige plaats in de Vechtstreek.

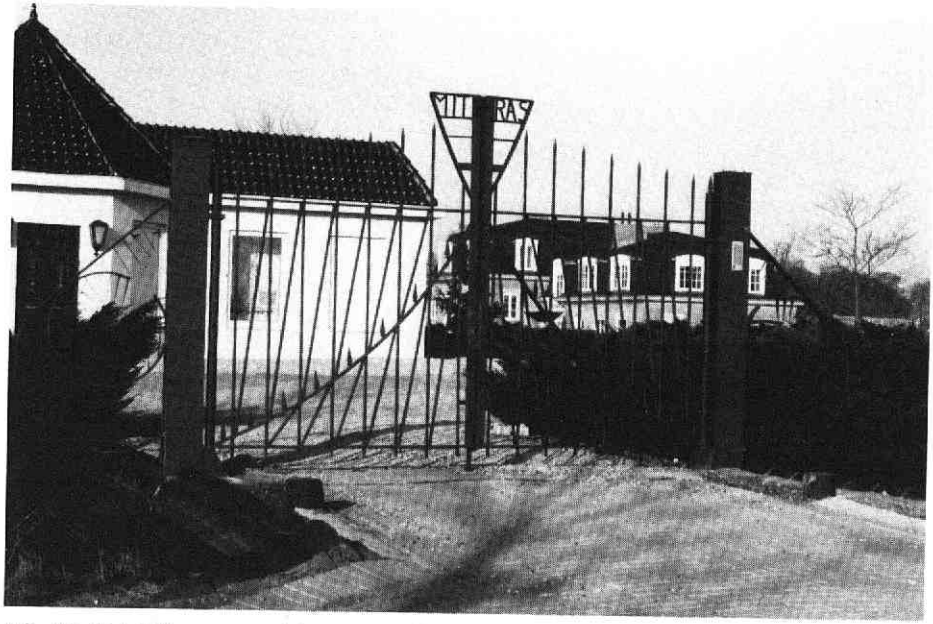

Afb. 36. Hek Mitras tussen Maarssen en Breukelen. Een hek dat laat zien waarvoor het staat en aan duidelijkheid niets te wensen overlaat.

Herkomst der afbeeldingen

Collectie van de schrijver, Afb. 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 31, 32, 33, 34, 35.
Gezigten aan de Rivier de Vecht (1836), Afb. 14. (detail litho)
Historia, maandblad Oktober 1941, Afb. 30.
Hollands Arcadia Of de vermaarde Rivier Den Amstel, Afb. 22 (detail plaat nr. 52).
Huisarchief kasteel Nederhorst te Nederhorst den Berg, Afb. 15.
Niftarlake, Archief Oudheidkundig Genootschap, Afb. 27, 28.
Rijksdienst van de Monumentenzorg te Zeist, Afb. 3, 13, 36.
Zegepraalende Vecht (1719), Afb. 5. (detail plaat nr. 53)
Afbeelding: "De Smit" uit: Het menslijk bedrijf (1694) door Johannes en Caspaares Luiken.